Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ФЕВРАЛЬ 16 Үбэлэг адаг нарин 23 ВТОРНИК Гаранай 3 № 30 (18844) газетын сэн: нахилай—50 мүн., Хэлсээтэ сэн

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

МУНӨӨДӨӨ БАРАГ, СААШАДАА...

Сэнсэ голые зубшан үбэлжэһэн таряашадай ажахынуудай «Саяан» эблэлэй малшадтай уулзажа, ажал хэрэгтэйнь танилсаха ушар гараа һэн. Энэ жэл сагаан сохор орожо, үхэр малэй эдихэ хагдан гүнзэгы сагаан доро дарагдашанхай. Нимэ байдал ниитын малда сохо хохидол үзүүлнэ.

Хада уулата, хүйтэн уларилтай Ахын аймагай эрхэ байдалда үбэлжэлгэ иноонь һара болотор шахуу үргэлжэлдэг ааб даа. Тиимэнээ ута үбэлжэлгын үедэ пилоэн хатуу шалгалта ґарадаг малшад элдэб олон бэрхэшээлнүүдтэй ушардаг юм.

Тус эблэлэй мал адуулагша Мунхэ Патархеев Урда Хүрьеэлэгтэ үбэлжэдэг. Тэрэнэй бууса хүрэжэ, ажал хэрэгүүдэйнь танилсабабди. Мунхэ гэр бүлоороё хухүүли гүүртын 25 үнеэдые харууһална. Үнеэдынь март-апрель соо тугаллахаа юм. Үнеэдтэ, нарай тугалнуудта хабарай хагсуу һалхитай үедэ сохо үбһэ тэжээл, шэмэтэй зеленко хэрэгтэй болоно. Энэ талаар тус эблэлэй байдал бирагүй. Юундэб гэхэдэ, үнгэрһэн жэлэй октябрь соо эндэ түймэр носоод, 350 центнер үбһэн, 80 гектар бэлшээрнин хагдан шаташоо һэн. Тингэжэ эблэлэй малшад ехэ хохидолдо ороо бэлэй. Мунөөдөо али болохо аргаар гарасалдана, саашадаа бүришье бэрхэшээлтэй байдалда орохонь лабтай.

М. Патархеевэй бууса һаа дүтэхэн малшан Валерий Доржиев гэр бүлөөрөө үбэлжэнэ. Тэдэнэр хальмаг үүлтэрэй 30 толгой гуниадые харууһална. Бултадаа шахуу тугаллахань ойртоо.

— Үбһэн бага. Тухашарха сагнай тулажа ерээл даа. Угайдхадаа, намар болоһон түймэр манай эндэхи бэлшээриин хагдые шатаажа һалгаагаа. Эблэлэй хүтэлбэри бэрхэтэй байдалыемнай хараадаа абажа, Хоолойһоо үбһэ асаржа үгэбэ. Мүн зеленкошье асарагдаа һэн. Байһан үбһээ ута хабарай үнгэртэр хүрэхоорнь, ехэ гамнажа малдаа үгэхэ болонобди. Тэжээл буйлуулха цехээ һаяар хүдэлгэжэ, шэмэтэ тэжээл бэлдээд, малаа гарэада оруулангүй гаралсахаяа оролдохол болонобди,— гэжэ залуу малшан хэлээ бэлэй.

В. Доржиевай үбэлжоонһоо тээ саана Марат Сайбанов гэр бүлэтээ түбхинэнхэй. Тэрэ-наһанайнгаа нүхэр Натальятай хамта 88 толгой эмэ буруу, хашарагуудые харууһална. Эдэмнай баһал залуунууд, энээнһээ урид мал ажалда хүдэлөогүй юм. Марат адуушан ябаһан намтартай.

Эндэшье үбһэ тэжээлынь элбэг бэшэ. Тиибшье залуу малшад оролдожо, һайн үрэ дүнгүудые туйлаахаар зоригжонхой.

— Мунөө дээрээ барэг байнабди. Үбһэ тэжээлээ гамтайгаар гаргашалжа, үбэлжэлгын ута нюргые гарэагүйгөөр дабахые оролдохобди, —гэжэ Сайбановтан найдуулаа һэн.

Сэнсын хойто бэедэ Андагаан гэжэ малай байра бии юм. Эндэ үнинһөө хойшо Намсал Аюшеевна Спиридон Дымшеевич Бамбагаевтан мал адуулдаг. Мунөө жэл тэдэнэр 83 толгой нүбай үнеэдые харууһална.

— Үбһэ тэжээл хэзээ хэзээнэйхиһээ бага,—гэжэ Намсал Аюшеевна голхорно.— Нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэд, ветеринарна мэргэжэлтэд иншэ ерэнэгүй, байра байдалаарнай һониноногүйл даа. Магазиншье хүдэлнэгүй. Саяанай магазин малшадта 10—10 килограмм улаан талха үгөө һэн. Тэрэ талхаар өөһэдөо хилээмэ баринабди.

Энэ жэлэй үбэлжэлгэ нимэ хүшэр байдалда үнгэржэ байна.

О. БАЛДАНОВА.

Редакторай булан

САРЮУН САГААН СЭДЬХЭЛТЭЙ ЯБАЯ

2

Мунхэ сагай эрьесэ һонин даа. Эрьжэ үрдеэгүй байтаршни секунда, ута, час, үдэр, хоногууд, хараануд, үнгэршэлэн байха юм. Тэдэнэй хые бидэнэр яагаад мэдэрнэбибди? эй дүрбэн сагай бэе бэеэ һэлгэлорь гү, али хэзээб даа хилэн хара соогоо сагаан үнгын улам элбэгэдэнь гү? Али үхи хүүгэдэйнгээ ахиаараар, түрэлгэ, наһа баралтын күүрээр гү? Али ямар нэгэ үйлэ гэй болоходонь, саг ябажал байна ойлгодог зон гүбди?

Нааад үзэхэдэ, һонин лэ байна. эн бүхэндэ, хүн бүхэмнай гэнтэл ошожо байһашие сейлгод, гэ-гэлэн тархила һэжэрэн һуудаг аал да.? Гэбэшье наһан дээрэмни нэмэбэ гээд мэдэрхэдэ, энэ илан-эли байдаг гэжэ һанахаар агша. энэ-манай артэ урдыг ёно зан-ар Сагаалганай бүтүү хүн хүн нэгэ жэлээр аха, эгэшэ болоноэдахи сери. 22.20— байдаг ха юм. Үглөөгүүрнь бодоод, на мэдээсэлнүүд. ошосые мэдэрдэг гүбди?

ерт. 23.05—«Не Индэ хүнэй наһан й илгаанаа болохо завром». 23.20— абоа. Тингэбэ дабашье Сагаалганаа ховно Советэй се а дүтэлжэ байхадаа, ямар бодол 23.40— Нүхэд, та абтаны, эүрхэ, сэдьхэл соогоо 23.55—Спортивна мэдэрэл хэдагаана гээшэбибди? ан нараяа угтажа байхадаа, һайн ые, муу наһанайнаа, атаа мэсэн-жүтөөрхэлнөо, үзэн ядалгаһаа, хадолнсо бэе мажабадаа сэбэрлэхымэ, шэбэлнээ бэеэ арюудахые эрнэ гээшэ гүбди?

ингала, мунөө сагта бэе бэеэ ойтармэлээхэ, наһаан соогоо хадаябаан һайн һайханаараа олонбилдаха, хүйтэн оршолол соо танссараа хосорхогүйн тулада хэ, нүхэсэхэ, һаруул дэлхэлэй орсоо хүн нэрээ үргэхэ, сагай дэ, ажабайдалай һарюу марюу а, годиролтодо дилдэхэгүй, юутаба, хомордобо гээд, өөртөөл хүнине саг зуура соо хэрэглэгдэзоорилц, мунгэ танганай түлоо о, доромжолхо, гар хүрэхэ гээгуусхэ нүгөл гэжэ тоолохо нэндэрэл Сагаалганай арюун үедэ зосоо түрэг ло!

уунуудаа мэдэрээд, ондоо хүндэ хэнэнээ наһан, гомдохоһоноо лжа, ухаан сэдьхэлдээ хадуужа, аа дабтахагүйб гээд наманшалондоо юун байхаб даа? Муу юуһаан хүндэ. Тиимэл хадань е зосоогоо мэдэрэн, тэрээнһээ налахые оролдодог бэшэ гүбди?

й наһан наһаншье богониб даа? сагай гүн соо агшан зуура соо д, унтарэ унтарһаар һүнэжэ ха юм. Яахабши? Юрэл тиимэ эдэнэн хадаа, юундэ бодомжогүй наһаяа галдашабибди, хэмнээ дихэ, абахын хойноһоо ябанабидамнай бүхэли зуун жэлэй, хэл жэлэй байһан шэнгээр һайн гэхэсэ яаранагүйбибди? Юундэ?

л хадань нүтэл буян хоёрой хуяй номпол бии болоо ёнотой. хадань буян үйлэдэхэ уялга бидаалгардаа бэшэ аал даа?

шэнги бодолнууд сагай табхүндэ хүшэр байдалнаа хүнлэн, олойршоһон толгой соомнай ань, һайн һэн. Яагаашье һаа, ан ха юм. Нэгэ-нэгэ наһа нэмээ рьелдэн хараха, юу хэнэнээ, ажаһууһанаа ажаглаха ёнотой ай тодорно бшуу.

нин удхатай, өөрын шэнжэй ухаан бодолдо, эүрхэ сэдьйхабтаараар таараһан һайндэр хаалган гэжэ дахин-дахин дабЖажуугаарнь улаан хоолойгоо хэй хойноһоо ябажа, хосорондоо хидаал адли һайнаар харилсаолохоёо болиһон бидэнэрые ухаа, харилсаа холбооеымнай, эсэлыемнай һэргээн хүгжоохэ, хэ шэдитэй байһаниинь баһал й юм аабза.

ЗОРИЛГОДОО ХҮРЭБЭГҮЙ

Февралиин 13-да 19 сагта Филармониин Ехэ зал соо һонирхолтой суглаан болобо. Тэрээн тухай соносхолнууд газетэнүүдтэ гараһан, радио, телевиденеэршье дамжуулагдаһан, хото соогуур нялалгадаһан листовконууд дээрэ бэшэгдэнэн байна.

Тайлбарилбал, республикын мунөөнэй засагта этигэл үзүүлхэ гү, али үгы гү гэһэн референдум эмхидхэхэ үүсхэлшэдэй бүлэг энэ суглаан дээрэ һунгагдаха ёнотой һэн. Референдумэй үзэмжэдэ табигдаха асуудалнуудай найруулганууд мүнлэ эндэ баталагдаха гэжэ хараалагдаһан юм.

Суглаае хүтэлһэн Россин Демократическа партиин Буряадай эмхиин түрүүлэгшэ Н. А. Бурлак мэдээсэл хэхэдээ, ямар ушарһаа тэрэнэй хүтэлбэрилдэг эмхи нимэ үүсхэл гаргаа юм гэжэ ойлгуулхые ороддобо. Тиинһээ тиитэрээ горитой ехэ гаргаша асарха хэмжээ ябуулга. Энэ гаргашада хара бууһанай хэрэггүй гэжэ Буряад ороной мэдээжэ демократуудай нэгэн батална. Юундэб гэхэдэ, мунөөнэй засаг баригшад тушаалнуудтаа саашаа байгаа һаа, хүүли бусаар бүри ехэ мүнтэ һалгаха бшуу. Нэгэдэхеэр, республика доторооэкономическа реформые мүртэйгөөр ябуулнагүй, минд ёно үзүүлнэ. Хоёрдохёор, Верховно Советэй олон депутадууд, гүйцэдхэхэ засагай түлөөлэгшэд эдилгэ абалгатай бүхэ гэгшээр оролдошохой. Тиинхэдэнь республикымнай экономическа байдал үдэрһөө үдэртэ муудана, зоной һуудал байдал эрид доройтоно. Энээнһээ уламжалан, Буряад Республикын дээдын засагта хүн зоной хэр этигэдэгые элирүүлээд. Верховно Советэй һунгалтые болзорһоо урид зарлаха гэжэ П. А. Бурлак тобшолоо.

Зүгөөр Референдум тухай Буряад Республикын Хуулиин ёноор нимэ хэмжээ ябуулга соносхохо үүсхэлшэдэй бүлэг байгуулхын тула тус суглаанда 200-һаа үсоон бэшэ хүн хабаадаха ёнотой байгаа. Харин энэ удаа 165 хүн суглараа. Тиимэнээ суглаан үүсхэлшэдэй бүлэг һунгажа шадабагүй. Мнил нимэ суглаае нэгэ хэды болоод дахин зарлаха гэжэ хэлсэгдэбэ. Үүсхэгшэдэй бүлэг һунгагдабал, тэрэ тодорхой болзорто референдум үнгэргэхын түлөө 50 мянган хүнэй гар табилгатай һаналнуудые суглуулха гуримтай юм. Энэ ушарта республикын Верховно Совет референдум үнгэргэхэ тухай тогтоол абаха баатай болохэ юм ха.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

Улаан-Удын «Электромашина» заводой һалхитуулгын хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргадаг участогта 12 хүн эбтэй эстэй хүдэлжэ байдаг юм. Бригадые дүй дүршэлтэй ветеран Валерий Харитонович Шарыпов үнинэй хүтэлбэрилнэ. Бригадын гэшүүд халаанайнгаа даабари саг соогоо дүргээд лэ байдаг ганшалтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: бригадир В. Х. Шарыпов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

НОГООН БАЗААРАЙ СЭНГҮҮД

(ФЕВРАЛИИН 13-най БАЙДАЛААР. КИЛОГРАММЫНЬ)

Үхэрэй мяхан—250—400,
гахайн мяхан—400—500,
гахайн дабһалгадаһан өөхэн—600,
шанаһан колбаса—460,
дутуугаар сонгоогдоһон колбаса—860—1200,
тахяа—370,
тоһон—1000,
үргамалай тоһон—400,
маргарин—450,
хүргэгдэһэн һүн—60,
һүн (түмэр банка соо)—120,
10 үндэгэн—110,
эүгын тоһон—1500,
хүнэг хартаабха—250,
шэнэ үгэрсэ—2000,
дабһалһан үгэрсэ (3 литрэй банка соо)—450,
чеснок—1500,
морхооб—45,
һонгино—34,
свекло—45,
нэгэ багса ногоон һонгино—100,
барайгар—150,
гэршүүхын хүрлээ—172,
грузин сай—1200,
эндэхэг сай—1960,
кофи (банка соо)—1200
кофи (коробко соо)—600,
шэнгэн кофи (банка соо)—320.
лимон—2000,
апельсин—550,
мандарин—400—500
яблока—300,
гранат—200,
карамель (элдэб янзын)—500—1000.
конфетэ (коробкотой)—1500,
хара архи—500,
улаан архи—300,
американ тамхин—260—280,
болгар тамхин—85—100,
фильтргүй тамхин—50—55.

Редакцийн социально-экономическа таһаг.

ЙНДЭРЭЙ БЭЛЭДХЭЛ ХЭР БЭ?

оной февралиин -Удын горсоведэй оо амаралтын үдэ-элжээтэ эүблоон ус эүблоое нинсорлогшо М. Г. үтэлоо.

бшэгдэһэн хэдэн дай тоодо Сагаалдхэлэй хэр ябажа й мүн хэлсэгдээ

ын горсоведэй агай харюусалгаэлгшэдэй тооосоэр, Сагаалганай юрюулагдаһан зуаа нааданай сценари бэлэн болоихоо. Февралиин 22-то удэрэй 2 сагта хүүгэдэй «Ульгэр» театрай урда тээхи талмай дээрэһээ һайндэрэй наир наадан энхлхэ юм. Хүүхэлдэйн «Ульгэр» театрай артистнууд буряад арадай ульгэр, онтохонуудай баатарнуудай, Сагаан Үбгэн, мүн 12 жэлдэ нэрэ үгэһэн амитад боложо, эүгааа наада үүсхэхэ түсэбтэй.

Карнавалай түхэлтэй наир наадан Ленинэй үйлсоор дээшээ, Советүүдэй талмай хүрэтэр үргэдэлхэ. Эндэ шэнэ Тахяа жэлые угталгын, үнгэрһэн Бишэн жэлые удэшэлгын арадай эугаа наадан болохоор хараалагдана. Наадандаа өргөшэдые тэдэнэй жэл жэлээрнь бүлэг болгон хубаажа, һонирхолтой, шог эугаатай аттракцион эмхидхэгдэхэ юм. Мүн хамтын ёохор наадан болохо. Республикымнай наадан дуранан уран һанханай бүлгэмүүдэй олон коллективүүд. Шэнэ жэлэй наир наадандаа хабаадаха.

Советүүдэй талмай дээрэ суглараһан зонине буряад ёно заншалаар сагаан эдеэнэй дээжээр угтаха тухай хэлсэгдээ һэн. Улаан-Удын һүнэй заводнуудаа сагаан эдеэ хоолой зүйлнүүдые асаржа, энэ һайндэрэй үедэ худалдаха тухай асуудал эүбшэгдөо. Гадна халуун бууза, сай, амтатай шаанги, халааша, мэтые суглараргшадта элбэгээр дурадхаха аргатай эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдадаг эмхи зургаануудтай, үмсын предприятинуудтай хэлсээн баталагдаха юм.

Тахяа жэлые угталгын һайндэрэй үедэ нинслэл хотын хүүхэлдэйн театр соо үхибүүдтэ зорюулагдаһан зүжэг табигдаха. Гадна Улаан-Удын ЛВРЗ-гэй Соёлой ордон соо хотын хүүхэдэй конкурс эмхидхэгдэхээр хараалагдана. Буряад арадай ульгэр домог, онтохонуудые, дуунуудые хүүгэдэй хэр мэдэдэг байһые тус конкурс элирүүлхэ ёнотой. Улаан-Үдэ хотын бүхы һуургуулинуудта Шэнэ жэлэй һайндэрые угтуулһан хэмжээ ябуулганууд мүн үнгэргэгдэхэ юм.

Һаяндэрэй үедэ нинтын гурим журам жэнэдгүигоор сахиха талаар нинслэл хотын дотоодын хэрэгүүдэй таһагуудай, ГАИ-гай харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд уялгалагдаа.

Т. САМБЯЛОВА,
малай корр.

ҮНШАГТЫ ТАНИЛСАГТЫ

2-дохи нюурта. Таряашадай ажахын түрүүшын алхамууд. Д. Дондоков: «Хараһан тээшээ тараһанай хэрэггүй». Д. Базаров: «Тэдхэмжэ» хамтарал тухай».

О. Балданова: «Эхэ, эсэгынгээ мэргэжэл шэлээ».

Л. Балданова: «Нэхэжэ, оёжо һурганабди».

Е. Соломенко: «Буһалгаа хэхэеэ тэгүүлнэгүй.

СНГ: тобшо һонинууд.

3-дахи нюурта. М. П. Хомоновой 80 наһанай ойдо. Г. Туденов: «Арадайнгаа аман зохёол шэнжэлэгшэ».

Ц. Угрюмцева: «Гайхахын өхээр гайхабаб».

Үнэр баян үндэһэн хэлэмнай. Ц-Д. Будаев: «Буряад диалектнүүдэй үгэнүүд» — үргэлжэлэл.

4-дэхи нюурта. «Бэлигүүн саада хизаарта хүрэһэн Ошороор огтологшын» аша туһа үзүүлһэн судар оршобо. «Доржо-Жодэйн тайлбари» — үргэлжэлэл.

Г. Дашеева: «Урашуул: бидэнэртэ нюуса үгы».

Футбол. Э. Доржиев: «Тусхай шан, бэлэгүүд».

ИТАР-ТАСС

ПҮҮЛЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

АРГА БОЛОМЖОӨО ОЛОНО

НОВОСИБИРСК. Мунөө 30 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэжэ байһан Новосибирскын физико-математическа һургуулине Россин эрдэмэй олонхи түүүд амаршална. Эрдэм наукада оюун бэлигтэй шэнжэлэгшэдые олоор хабаадуулха хэрэгтэ анхаралаа хандуулһан академгородогой эрдэмтэд тус һургуулине эмхидхэхэ үүсхэл гаргаһан юм. Тэдэ хүсэһэндээ хүрөө гэжэ хэлэхэдэ болоно. Тус һургууля дүүргэһэн 7 мянган хүнэй 100 гараниинь эрдэмэй докторнууд, мянга гараниинь эрдэмэй кандидадууд болонхой. Физикэ болон математикаар үнгэргэдэһэн олимпиадануудаа Сибириин болон Алас-Дурна зүгэй, тэрэ тоолоо худөөгэй олон тоото эдир бэлигтэйшүүлдэ эрдэмэй орон руу харгы зам үргэнөөр нээжэ үгөө.

Мунөөнэй бэрхэшээлнүүд һургуулиин байдалые орёо болгоошье һаа, һуралсалай эршые һуладуулаагүй. Мунтэ түлөдэг болоһон дээрэнээнь олонхи эдиршүүлэй үнгэрэшэ жэлдэ энэ һургуулида орожо шадаагүйшье һаань, бүхыдөо яһала бэрхэ үхибүүд сугларааа гээд эрдэмтэд тоолоно. Түрүүшын сесси бултадаа амжалтатайгаар дүүргээ. Эрдэмэй Россин академиин Сибириин отделени оороо мүнгөөр ядалсажа байгаашье һаа, энэ һургуулине хангаха арга боломжоо олоод лэ байна.

ЗАМ ХАРИЛСААНАЙ МИНИСТЕРСТВЫН ШИИДХЭБЭРИ

ТБИЛИСИ. Февралиин 9-нөө Тбилиси—Москва — Тбилиси гэһэн замаар пассажирска поезднуудые ябуулхые болоулаа гээд Грузиин түмэр замай департаментын директорэй нэгэдэхи орлогшо Олег Бичашвили Грузиин мэдээсэлэй агентствын корреспондентдэ мэдээсээ бэлэй. Россин Федерацийн Зам харилсаанай министерствын хүтэлбэрилэгшэд нимэ шиидхэбэри абаа юм ха. Дүтын хари гүрэнүүдтэ мандарин үнэтэйгөөр худалдаха дуратай Грузиин эрхэтэд үнгэрмэ ехэ ашаатай байдаг. олоороо ябадаг байна. Тингэжэ энэ шэглэлээр поезднуудай ябаха графигууд хазаганруулагдана ха.

НҮҮРҺӨШӨД БУҺАЛГААГАА ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛНЭ

ВОРКУТА. (Коми республика). Печорын шулуун нүүрһэнэй бассейндэ Воркутагай «Воргашорская» гэжэ эгээн томо шахта худэлмэриеэ зогсообо. Газар доро худэлдэг бүлэгэй нүүрһэшэд буһалгаагаа саашань үргэлжэлүүлнэ. Шахтын ажалша коллективэй январиин нүүл багаар боложо үнгэрһэн онсо конференцидээрэ «арадай директорэзр» һунгагдаһан Иван Гуридовые тэрэ доронь сүлөөлхэ гэһэн эрилтэ нүүрһэшэд табина. Омонуудай барижа хааһан Иван Гуридовые сүлөөлхые дэмжэхэ урлатайгаар Печорын шулуун нүүрһэнэй бассейнэй бүхы нүүрһэшэдтэ воргашоройхид хандаһан байна.

ХҮШЭР БАЙДАЛДА ОРОНХОЙ

Россин горнорудна томо предприятия болохо Лебединскэ [illegible] шанаржуулгын комбинадта орёо хүшэр байдал тохёолдонхой гээд областиин радио мэдээсээ һэн. Горнягуудһаа дулдыдахагүй шалтагааануудаар талмайнууд дээрэ 3 миллиард түхэригэй бэлэн продукци нөөсэлэгдөөд байна. Тэрэнние ашаха вагонуудые түмэр замай албан комбинадта үгэнэгүй ха юм.

Ушарынь гэбэл, предприятия транспортын түлөө түлэхэ мүнгэ зөөригүй юм. Гэхэ зуура [illegible] хэрэглэгшэд 7 миллиард түхэриг үри шэритэй юм. Харин предприятиин абаһан ашаг олзын 70 гаран процентые али болохо налог түлэхын тулада гүрэндэ бусааха баатай болодог гэжэ хараада абаа һаа, эндэхи горнягуудай байдалда атаархахаар бэшэ аал даа. Предприятиин һайнаар ажаллаха тума байдалынь мүн болоно гэжэ комбинадай экономистнуд һанамжална. Налог тохохо политика ба предприятинуудай хоорондохи тоосооной дутуу дунданнуудтай байлга нимэ байдал тохёолдуулна гээшэ.

(ИТАР—ТАСС).

Таряашадай ажахын түрүүшын алхамууд

ХАРАҺАН ТӨӨШӨӨ ТАРАҺАНАЙ ХӨРӨГТҮЙ

Зэдын район соогоо хүл дээрээ батаар гараһан гэжэ тоотой, хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ талаар эгээл томо колхозуудай нэгэн болоһон, экономикынгоошье, финансынгаашье талаар бэхи байдалтай «Мир» колхоз урзанда жэлдэ эртүүр, халуун намар үшөө байхадань, район дотороо түрүүлэн һалан һандаржа, Зэдын голоор ехэл шууяа, хүн зоной гайхал татаа бэлэй. Энээн тушаа статья манай газетэдэшье толилогдоһон байна. Бургалтайнхид нилээд удаан шуурилдаһанайнгаа һүүлээр нёдондо жэлэй эхиндэ фермернүүдэй ажахынуудай бааза дээрэнь эблэл байгуулха гэһэн шинджэёри абаад, газарайнгаа, эд зөөриингөө хуйнуудыень оултандань таряажа, амяарлажа үгөө һэн. Энэ нютагта тэрэ үедэ хүл дээрээ гаража үрдиһэн фермернүүд Ч. Б. Гомбоев, Е-Д. Б. Сосоров, В. Б. Банзаракцаев, А. Т. Хогоев гэгшэдһээ эхилээд олон байгаа. Дээдэ-Бургалтайн, Доодо-Бургалтайн хүн зондо, мүн эдэ һууринуудта ажаһуудаг пенсионернүүдтэ 5 гектар таряалан, 1 гектар нуга сабшалан, 8—9 гектар бэлшээри хубаарилагдаба. Эд зоорнеэ, газар үнаяа хубаарилга дээрэнь арсалдаатай асуудалнуудшье гараа. Юрэдөөл, энэ эөлэлэй фермернүүд муугааршье, һаннааршье һаань, жэлэй туршада хүдэлжэ гараба гээшэ. Бургалгайн эблэлэй ажал хөрэгыень бүхыдэнь бэшэхэеэ һананагүйө. Таряашадай ажахынуудай болон хүдөө ажахын кооперативуудай түлөөлэгшэдэй республиканска конференцийн хүдэлмэридэ хабаадахаяа ерэһэн энэ эблэлэй делегат Дандин Гармаевтай уулзажа, хөөрэлдэһэн байнаб.

— Колхозой һалан һандаран тарахадань, Доодо-Бургалтай һууринда газар таряалан эрхилжэ, ороохото ургамалнуудые ургуулха гол шэглэлтэй таряашадай нэгэдэл эмхидхэгдээ һэн. Энэ нэгэдэлдэ 20 хүн һайн дураараа хүдэлхэеэ ороо. Бидэ өөһэдынгөө үйлэдбэрийн суглаан дээрээ Валерий Цырендоржиевич Чердоновые нэгэдэлэйнгээ түрүүлэгшээр һунгаа һэмди,—гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Ороохо таряа ургуулха гол шэглэлтэй таряашанай нэгэдэл колхозой эөэлжэ байһан газарһаа бүхыдөө 1200 гектар газар, тэрэ тоодо 600 гектар таряалан, 50 гектар нуга сабшалан, 550 гектар бэлшээри өөһэдтөө таһалжа абаа бэлэй. Тэрээнһээ гадна ороохоной 7 комбайн, ДТ-75 түхэлэй 4, «Беларусь» түхэлэй 8 трактор, ашаанай 6 автомашина даажа абаһан байна. Тиихэдэ үшөө 800 толгой хониной хоёр отара тэдэнэртэ бии юм. Эдэ һүрэг хонидые нэгэдэлэй гэшүүд Владимир Бадмаев Бимба Банзаракцаев хоёр харууһална. Владимир Очировай гэр бүлэдэ арбан толгой үхэр даалгагдан үгтэнхэй. Нимэ гол фондтой нэгэдэл хүдэлжэ эхилһэн байна.

— Үнгэрһэн жэлдэ ямар үрэ дүнгүүд туйлагдаба гээшэб?—гээд Дандин Чагдуржаповичта хандахадамни, харин тэрэ энеэбхилэн татаад:

— Битнай нэгэдэлэй гэшүүн хадаа ямаршье тоо баримта хэлэхэ аргагүйб. Түрүүлэгшэмнай энэ конференцидэ ерэжэ шадабагүй. Тиигэбэшье недондо жэлдэ таримал ургамалнуудай, хүдөө ажахын адууһа малай, эд зөөрнин, барилгануудай, гэр байрануудай, хүдөө ажахын машина техникын, транспортын, продуктнуудан, хөөрдохёор, сохэшүүлые ба багашуулые гэнтын оholһоо хамгаалха хубинн талаар, гурбадахяар, худалдаа наймаанда хабаагүй аюулһаа һэргылхэ талаар аюулай страховани үнгөргөдэг байна.

АККОР-ой гэшүүд—таряашадай ажахынуудай «Тэдхэмжэ» гэһэн хамтарал хүнгэлэлтэтэй тарифаар страховани хэдэг байха юм. Эдэнэрэй страховой түлбэриин мүнгэнинь худалдаа наймаанай болон гүрэнэй бусад эмхинүүдэй тарифта орходоо нилээд хямда байдаг. Эдэ бүхы ябуулгань һала соморшог, страховой документнүүдые бүтээхэ, мүн страховой түлбэринень абаха болзорынь нилээд богони болоһон байна бшуу.

Страховани хэхэ талаар фермернүүдэй дунда энэ хамтаралай хүдэлмэрилэгшэд сохэхэн хэмжээнэй хүдэлмэри ябуулжа эхилэнхэй. Жэшээлхэдэ, фермернүүдые медицинскэ талаар мүнхэлхэ бэлэдхэлэй ажал мүнөө үргэнөөр эрхилэгдэжэ байна.

Хүн зонние социальна талаар хангаха мүнөө үеын коммерческэ бүридэл болжо шадаһан «Тэдхэмжэ» хамтарал хадаа дэлгүүрэй харилсаанай оршон байдалда фермернүүдэй эд зөөрние болон тэдэнэрэй элүүр энхые хамгаалха эгээл шухала зэбсэгынь болжо үгэхэ ёhотой ха юм. Тиимэһээ тус хамтаралда батаар найдахаар лэ.

Д. БАЗАРОВ.

«ТЭДХЭМЖЭ» ХАМТАРАЛ ТУХАЙ

1991 оной октябрь һарада акционернэ страховой худалдаа наймаанай коммерческэ «Тэдхэмжэ» гэһэн хамтарал эмхидхэгдэнэн түүхэтэй. Энэ хамтаралай гол байгуулагшадынь хэд бэ гэбэл, Россин таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудай, хүдөө ажахын кооперативуудай эблэл (АККОР), «Россин фермер» гэһэн жаса, хэдэ хэдэн фермернүүдэй нютагай эблэлнүүд, худалдаа наймаанай эмхинүүд болоно. Эдэнэй уставной капитальнь 20 миллион тухэриг юм.

Эхин эмхинүүдые байгуулха талаар тус хамтарал ажалаа түрүүн эрхилжэ эхилээ бшуу. Таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудай, хүдөө ажаһын кооперативуудай Буряадай эблэлэй дэргэдэ баһал нимэрхүү нэгэ эхин 2 миллион тухэриг уставной капиталтай «Тэдхэмжэ» гэһэн республиканска эмхи байгуулагдаһан байна. Энэ хамтаралай ябуулха гол зорилгонь хадаа таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудые, мүн тэдэнэй нэгэдэлнүүдые, предприятинуудые страховой комплексно талаар хамгаалха уялгатай.

«Тэдхэмжэ» гэһэн хамтарал һайн дураай мүнөө ямар гол зүйлнүүдэй страховани хэдэг бэ гэбэл, нэгэдэхээр, таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудай хүдөө ажахын ургамалнуудай ургасын, олон жэлэй тарималнуудай, хүдөө ажахын адууһа малай, эд зөөрнин, барилгануудай, гэр байрануудай, хүдөө ажахын машина техникын, транспортын, продуктнуудан, хөөрдохёор, сохэшүүлые ба багашуулые гэнтын оholһоо хамгаалха хубинн талаар, гурбадахяар, худалдаа наймаанда хабаагүй аюулһаа һэргылхэ талаар аюулай страховани үнгөргөдэг байна.

АККОР-ой гэшүүд—таряашадай ажахынуудай «Тэдхэмжэ» гэһэн хамтарал хүнгэлэлтэтэй тарифаар страховани хэдэг байха юм. Эдэнэрэй страховой түлбэриин мүнгэнинь худалдаа наймаанай болон гүрэнэй бусад эмхинүүдэй тарифта орходоо нилээд хямда байдаг. Эдэ бүхы ябуулгань һала соморшог, страховой документнүүдые бүтээхэ, мүн страховой түлбэринень абаха болзорынь нилээд богони болоһон байна бшуу.

Страховани хэхэ талаар фермернүүдэй дунда энэ хамтаралай хүдэлмэрилэгшэд сохэхэн хэмжээнэй хүдэлмэри ябуулжа эхилэнхэй. Жэшээлхэдэ, фермернүүдые медицинскэ талаар мүнхэлхэ бэлэдхэлэй ажал мүнөө үргэнөөр эрхилэгдэжэ байна.

Хүн зонние социальна талаар хангаха мүнөө үеын коммерческэ бүридэл болжо шадаһан «Тэдхэмжэ» хамтарал хадаа дэлгүүрэй харилсаанай оршон байдалда фермернүүдэй эд зөөрние болон тэдэнэрэй элүүр энхые хамгаалха эгээл шухала зэбсэгынь болжо үгэхэ ёhотой ха юм. Тиимэһээ тус хамтаралда батаар найдахаар лэ.

Д. БАЗАРОВ.

Шэлэй заводой шэл үйлэдбэри гаргадаг эгээл томо цехэй мастер Лариса Иннокентьевна Стельмашенкын участогта 42 шэл отологшод хоёр халааанда хүдэлнэ.

Тус цехтэ ажалай ветеран Цырежаб Аюшеевич Жигжитов, Василий Егорович Кострицкий, Сэсэгма Балдоржиевна Дугаржапова һайнаар хүдэлнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: шэл отологшо С. Б. Дугаржапова.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ЗОРИЛГОНУУДАА ТОДОРХОЙЛНО

Буряад Республикын профсоюзуудай советэй февраль соо болохо заседани, мүн ерээдүйн һунгалтые уггуулһан хараа зорилгонуудыень тодорхойлһон программа олондо мэдээсэгдэбэ. Республикын профсоюзуудай Советэй түрүүлэгшэ Н. А. Розановой хүтэлбэри доро зохёогдожо бэлдэгдэһэн профсоюзуудай ойрын сагта бэелүүлхэ программа соо экономическа демократийн түлөө профсоюзуудай ябуулха тэмсэл үргэнөөр тайлбарилагдана.

Бидэ шэнэ замда—үмсын ажахые үргэдхэхэ, дэлгүүрэй харилсаае хүгжөөхэ замда ороообди. Тиимэһээ профсоюзууд ажалаа урданайхяараа бэшэ, харин шэнэлэн хубилгаха ёhотой гэжэ энэ документ соо тобшологдоно. Мүн эндэ экономическа хараа зорилгонууд, профсоюз болон политика, профсоюзуудай хамтын ябуулганууд гэхэ мэтээр тодорхойгоор бэшэгдэнхэй.

В. ЖИГЖИТОВ.

СӨЛӨНГӨҺӨӨ МӨДӨӨСӨНӨ

ТӨР БАЙРА ҮМСӨЛӨЛДӨНӨ

Баирын гэрнүүдые үмсөлөлгэ аймаг дотор үргэнөөр ябуулагдажа байна. Илангаяа Гусиноозерск хотодо гэрнүүд олоор үмсөлөгдөнө. Техническэ бүридхэлэй, үмсөлөлгын бюрогой начальник Е. Д. Митыповагай мэдээсэнэй ёhоор, үнгэрэгшэ жэлэй туршада аймаг соо оҮхыдөө 41 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай 957 гэр байра үмсөлөгдөө.

— Түрүүшээр зон гэр байраяа үмсөлхэеэ һэжэглэдэг һэн. Энэ ойлгосотой һэн. Юуб гэхэдэ, квартираяа үмсөлөгэ шэнэ хэрэг байгаа ха юм. Харин мүнөө байраяа үмсөлхэ дуратайшуулнаа олон мөдүүлгэ ороно. Тиимэһээ хэхэ хүдэлмэримнай ехэ болоо. Гэбэшье хараалагдаһан саг соонь хэрэгтэй саарна дансануудыень оүридхэжэ, тэдэнэртэ эзэн болоһон үнэмшэлгыень үгэжэди,—гэжэ бюрогой начальник Е. Д. Митыпова хэлэнэ.

ҮЛАЙДАА ЗАНШАЛААР

Таряашадай ажахынуудай «Маргаланта» эблэлэй һүтэйн һүүр һаалнин фермэдэ үнгэрэгшэ жэлэй эсэстэ ехэ түймэр болоо һэн. Энэ гэнэ тодорхоо болжо, 136 үнеэн үхэһэн байна. Иигэжэ ажахы һаамхай нэгэ һүрэгөө алдаһан юм. Экономистнуудай тоолоһоной ёhоор, 5 миллион түхэригэй гарзада ороо.

Мүнгэн һангай талаар хүндэ байдалтай энэ ажахы гансаараа богони болзор соо үхэр мал худалдажа абаха аргагүй байһанинь эли һэн. Тиимэһээ аймагай бусад ажахынууд тэдэнэртэ тулалха гэжэ үгайнгаа һайхан заншалаар малай зарим хуби түлөөлөгүигөөр үгэжэ эхилээ. Жэшээлхэдэ, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз 10 үнеэ үгөө юм. «Эрдэм», XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозууд, Кировэй нэрэмжэтэ, Химнын совхозууд тус бүреэ 10, Сэлэнгын совхоз 6 үнеэ үгэһэн байна. Аймагай бусадшье ажахынууд шадаха зэргээрээ туһална.

ШЭНЭ ЭБЛЭЛ

Мүнөө аймаг соо таряашадай 57 ажахы тоологдоно. Эдэ ажахынуудта 91 хүн ажалладаг юм. Ажахынуудай мэдэлдэ 990 гектар хахалагдадаг газар, 235 гектар сабшалан, мянган гектар бэлшээри үгтэнхэй юм.

Үнгэрэн жэлэй туршада ажахынууд 220 тонно хартаабха ургуулһан, 15 тонно шахуу мяха, һү, ноохо үйлэдбэрилһэн байха юм. Тэдэнэр энэ хүндэ сагта нэгэдэжэ, ороо асуудалнуудые хамтын хүсөөр шиидхэхэ зорилготойгоор эблэл байгуулха гэжэ шиидээ һэн. Тиин эмхидхэн байгуулгын суглаан һаяхан үнгэрөө. Тус суглаан дээрэ таряашадан ажахынуудай эблэлэй устав болон бусад саарна дансанууд зохёогдожо баталагдаа. Тэдэнэр хамтын хүсөөр хүдөө ажахын продукци буйлуулха, худалдаха зорилготой. Тохой һууринда ажаһуудаг таряашадай ажахын хүтэлбэрилэгшэ В. Ф. Кокорин эблэлэй советэй түрүүлэгшээр һунгагдаба.

С. ДАМДИНОВ.

ЭХЭ, ЭСЭГЫНҺ МӨРГӨЖӨЛ ШЭ

Зурагалал

Үнгэрһэн зунай нэгэ удэр дурасхаалай охиндо аотанхал, хүнгэн машиныи ульгамда аятайханаар һэжэрүүлэн ябахадамни, суг һууһан нүхэдни ана мана хөөрөлдэнэ. Дуурайхай толгойгоо үргөөд харахадамни урдамнай томо гэр, хотон хорёо харагдаба.

— Энэ фермер Антон Машаевай бууса гээшэ, — гэжэ райсоведэн түрүүлэгшын үүргые дүүргэжэ ябаһан Н. Ж. Дабаев маида ойлгуулаа бэлэн.— Хожомоо эндэ ерэжэ, малшантай хөөрөлдөхэдэтнай болохо. Газетын хуудапануудта харуулмаар хүн»,—гэжэ Нима Жапович хэлээ һэн.

Мүнөө одоошье тэрэ хэлээшэнь хүсөлдөөз. Һаяын жабартай үдэрнүүдэй нэгэндэ тиишэ ябаха хуой дахинаа тохёолдобо. Мүнөө райсоведэй түрүүлэгшын уялгые эрхэтэнгээр эрхилжэ ябаһан Н. Ж. Дабаевай, бусад нүхэдтэй Ээрын, Сэнсын малшадай байрануудаар ябажа, ажал хүдэлмэритэйнь танилсаха үедөө. Ээрын фермер А. Л. Машиева орожо, бага сага хөөрөлдэхэ арга олдоо һэн.

Үндэр томо бэетэй, сарюун сэбэр шарайтай энэ залуу хүбүүн абаһаар хөөрөө, зугаагүй аад, бардам зантай хүндэл үзэгдөө өөлэй. Бай юанпаар хөөрөлдэн эхилхэдэнь, ажал хүдэлмэри тухайнь һурагшалжа, нэгэ хэдэн юумэ оилгожо, хаража ооапанаа бэшэнүү.

Антон механизатор мэргэжэлтэй хүн. Нилээд олон жэлдэ энэ мэргэжэлээрээ хүдэлһэн намтартай. Харин 2 жэлэй саада тээ колхозой гэшүүдэй ами амяараа гу, али таряашанай ажахы бии болгожо байха үеэр таряашан боложо, шэнэ ажал эрхилхэ гэжэ шиидэһэн банна. Энэ шиидхэбэри дэмы талаар абтаагүй. Харин оорын удхатай, түүхэтэй юм.

Антоной эхэ — Должод Сыреновна — манай Ахын алдар суута малшадай нэгэн, Буряадай АССР-эй габьяата малшан, хадата Ахадаа ажал хэрэгээрээ суурхаһан эхэнэр.

Тиихэдэ түүнэн эгэшэнь Софья Доржиевна мүн лэ алдартай солотой малшадаймнай нэгэнинь юм. Энэ хоёр юрын Буряад эхэнэрнүүдэй ажал хүдэлмэри тухайнь оҮхы республика мэдэхэ, омогорхохошье байха.

— Январь һара соо бидэ хүдөө ажахынгаа техникэ, машина заһабарилжа, энэ жэлэнгээ тарилгадаа бэлдэжэ эхилээ. Механизаторнууд Владимир Цыдыпов, Александр Раднаев гэгшэд селькэнүүдээ, Дандин Менжиков, Баир Очиров болон бусад ороохоониго комбайнуудые бэлдэжэ, туха сүлөөгүй ажаллаа. Харин бэшэмнай олзо олохын тула эндэбэн ажал эрхилнэд даа,—гэжэ хажуудахимни тодоор харюусаба.

— Колхозоо тараапаар жэл болобот. Ямар хубилалтанууд болоһон байнаб?

— Үмсэ болобэбди гээд, хараһан тээшээ тараха болоо һаамнай, һалаһан хэрэг гээшэ ааб даа. Түбхинэһэн байдалаа һандаргаангүй колхозоингоо үйлэдэрийн бааза дээрэнь нэгэдэл, бүлгэм, эблэл оангуулхаһаа ондоо ямар һайн юумэн олдохоб. Хүгжэлтын, ажахыгаа эрхилэлгын шэнэ замые, шэнэ онол аргые олонгүй, хуушанайнгаа ёhо гуримаа һалгааажа, һандаргаажа болохогүй гэжэ хэлсэдэгынь баһал зүбтэй. Тиимэһээ хуушанайнгаа таарамжатай һайн ёhо гуримуудта түшэглэн, мүнөө шэлэй олоһон харгы замдаа батаар гарахаһаа ондоо юун байха болоноб,—гэжэ Дандин Чагдуржаповичта түгэсхэлдөө мэдүүлээ һэн.

Д. ДОНДОКОВ.

Зэдын район.

ҺУРГАНАБДИ

Шэлэй заводой тосхондо оршодог манай. 43-дахи дунда һургуулида һонирхолтой үилэ хэрэгүүд саг үргэлжэ болодог юм. Жэшээнь, эндэмнай техническэ кружок угаа понирхолтон модельнүүдые дархална. Өёдолой, нэхэлгын цехүүд нээгдэнхэй. Би нэхэлгын цехые толгойлдогби.

Химнин багша Л. В. Цыденова ба клубай худалдаа-рилэгшэ Л. П. Бурдуковская эзэрэһэн утаһаар хубсаһа нэхэдэг кружогые гурбан жэлэй саада тээ нээһэн юм. Хубсаһа нэхэжэ һураха дуратай, уран гартай залуу басагад эндэ ябажа эхилээд, нэхэлгын олон «нюусчууд-тай» танилсаа бэлэй. Юумэ бүтээжэ, өөһэдынгөө үмдэхэ хубсаһа нэхэжэ һурахадань, түрэлхидыньшье баяртан һааб даа. Нүхэд басагадтаа хэлэхэдэнь, тэдэнь һураханя мүн лэ ерэхэ.

Байн-баин басагадай олошорходо, һургуули нэхэдэг «Нева-5» түхэлэй хоёр машина худалдан абажа, намайе эндэ ажалда абаа һэн. Басагадта хубсаһа нэхэлгые заахадаа, эзэрэнэн ноохоной үнинэй нөөсөнүүдые дуурһажархёод, мүнөө дээрээ утаһагүй, басагадай гэрнээ асарһан утаһанай ашаар лэ гарасалданабди.

Эхин классуудай басагахадууд «Зөөлэн нааданхайнууд» гэжэ крукогто ябажа, оёжо, нэхэжэ һурана, макраме уяна. Тээ нэгэ заа ехэхэн, 5-6-7 классуудай шаонар болоходоо, хубсаһа оёдог цехтэ ошожо, эсхэжэ, оёжо һурана. Харин 8—9 классуудай һургашад намда ерэжэ, хубсаһа нэхэжэ эхилнэ. Тиимэһээ һургуули дүүргэхэдээ, басагад эхэнэр хэхэ ажалые сүм мэдэхэ болоод гараха аргатай. Нэхэжэ һураха гэһэн абьяас шунахайтай һаа, хүн һураха байнал даа. Харин һожоргүй, миин сагаа үнгэргэхээ ерэшүүл юумэндэ мүртэй һуранагүй. Үшөө нэгэ ажаглалта: гэрээ эжынь гү, али төөдэйнь оёдог, нэхэдэг байбал, үхибүүниинь тэдэнээ дагажа, бараг оёдолшон болодог байна.

Долоон хоног соо хоёр часай туршада, мүн долоон хоногто хоёр дахин кружогто басагадые машина дээрэ ба гараараа нэхэжэ һурганаб. Малгай, оймһо, бээлэй, колготко эдэмнай таталюургүй нэхэжэ һураа. Формо дээрээ крахмалаар гоё, хатуу болгожорхиһон сагаан кружева захатан басагадые һургуули соогуур олоор харамаар. Тэдэнь мүн лэ манай хүдэлмэри.

Һуралсалай жэлэй эхиндэ анкетэ хэжэ, нэхэхэ дуратай басагадые элирүүлдэгбди. Иигэжэ бэлиг шадабаритай, нэхэхэ гэһэн хүсэл эрмэлзэлтэйшүүл намда ерэнэ. Мүнөө нэхэдэг найман машинатайшье һаа, гушаад-душоод хүндэ хүрэнэгүй. Тиимэһээ ондо ондоо нэхээтэй, оёотой хубсаһан олон даа. Фото-зураглыь оуулгахые, блокнот соогоо зуража абахые тэндэ зүбшөохэгүй—гансал хара, гоё найхандань сэдьхэлээ сэнгүүлэ, оёдолшоной ухаан бодолой баяннне гайха... «Бурда моден», «Верена» журналнуудые харахада, нэгэл адли хөтэй, гөөшье угалын талаар ондо ондоо кофтонуудые нэхэхые дурадхадаг ааб даа. Харин тэрэ выставкэ дээрэ элдэб янзын нугалоаритан—буф бии, нонин хуняадаһанууд олонтой хубсаһые хужарлаа һэмди.

Тэндэ хараһан, үзэһэнөө, нураанаа үхибүүдтээ дамжуулха гэжэ оролдоноб. Үнгэргэшэ жэлдэ намда басагад Оля Ключерева, Люда Аверина ерэжэ, нэхэжэ һураа бэлэй. Ехэ оролдосотой, оэрхэ басагад. Мүнөө Олин техническэ-мэргэжэлэй 6-дахи училищида «нэхэгшэ» гэһэн мэргэжэлээр һурана. Иигэжэ дуратай ажалаа наһанайнгаа мэргэжэл болгохо гэһэн эрмэлзэл тэрээндэ түрүүлһэн бидэ ехэ баяртаноди. Мүнөө жэлдэ Олин дүү басаган Ира Ключерева, Дамиля Трофимова, Лена Погодина ехэ оролдосотойгоор хубсаһа нэхэжэ һурана. Нарин нягта басагад. Шэнэ жэлэй урда тээ «Мастер-92» гэһэн конкурсын нэгэдэхи шатань үнгэргэгдэжэ, хубсаһа һайнаар оёдог басагадые шэлээ бэлэйёди. Тэндэ 8-дахи классай Лена Погодина илажа, һара бүри 50 тухэриг ормашуулагдажа байха болоо. Конкурсын 2-дохи шатань һаяхан үнгэргэдэжэ, хубсаһа эгээл гоёор нэхэжэ шадаха басагадые элирүүлхэ.

...Аха классуудан хэдэн басагад аятай хүгжэм доро эрьелдэн, гоё һайхан, моодно хубсаһа харуулна. Залуу сэмсэгэр бэенүүд дээрэнь ямаршье хубсаһан гоёор харгдахалі Оөһэдынгөө гараар хубсаһа бүтээгээ гэжэ мэдэхэдээ, уран гартай эдэ басагадые өөрн хүндэлмөөр. Һаяар бидэ хотын 45-дахи һургуулийн командые уттан боахаоди. Гагшакаран, нурагшадай команданууд оолоод, уран гартанние элирүүлхын түлөө мурысэхэ болоноби. Энэ мурысөөнэй гол шангууд үнэтэйшэг, барюуошатай байһай гэжэ сэдьхэн. Бооскернуудай «Алтан бээлэй» клубые манай спонсор болохыень гуйгаабди. Тэдэнэр ехэ һанн сэдьхэлтэйнүүд, абаһаар лэ зүбшөөгөө һэн. Иигэжэ мүнөө үхибүүдые бодото ажал хэжэ һурганабди, хүндэ байдалһаа гараха арга замуудые бэдэрнэбди.

Л. БАЛДАНОВА.

улаан-удын 43-дахи дунда һургуулийн багша.

СНГ: тобшо һонинууд

ВЛАДИВОСТОК. Примэрийн милицийн Шкотовскэ таһаган хүдэлмэрилэгшэд наркоманууд, хулгайшад Сэлэн бусад гэмтэ ябадал гаргагшадай дунда КПСС-эй Шкотовско районой секретарь ябаһан П. Луцюк ба районой партийна газетын редактор байһан А. Говорухин гэгшэдые танихадаа, ехээр ганхаа өөлэн. «Улаан дэ-тэртэ» оруулагдаһан Амарай эрэсэн гүрөөһэнэй арһа тэдэ 5 мянган доллароор худалдажа ябаа һэн. Партийна эдэ хоёр хүдэлмэрилэгшэд худалдаа наймаа үнинэн ябуулна гэжэ элирүүлэгдэ. Италийн нэгэ хүндэ тэдэ Москвада хоёр эрэсэн гүрөөһэнэй арһа худалдаһан сайна. Эдэ арһануудаа хилэ гаргахын тула тэрэнь 25 мянган доллар эдилгэ үгөө һэн. Гэбэшье Луцюк Говорухин хоёрые уголовно хариюсалгада хабаадуулхын аргагүй байжа магадгүй. Үнэ сэнтэй арһатай ангуудые алажа, арһыень хуули бусаар худалдаһанай түлөө хэһэлтэ Россин Хуулиар хараалагдаһанхай. Харин эрэсэн гүрөөһэн ба блабгай тэдэнэй тоодо ородоггүй ха юм.

КЕМЕРОВО. Кузбасста хоёр шахта зогсоогдоо. Тэндэ болоһон аюулһаа 5 хүн нама сараа. Шахтернуудын ажалда аюулгүй эрхэ байдалда саигуулагдаһанай һүүлээр тэдэ ажалаа һэргээхэ юм.

Үнгэрэгшэ жэлэй үсынхитэй сасуулхада, январь-февраль нараануудта Кузбассай шахтануудан байдал улам аюултай болоо гээд тэмдэглэгдэнэ.

ЭРХҮҮ. Прибайкалийн газар дээрэхи Братск хотодо хуонин түрүүшын авиапредприяти—«Икар» фирмэ бии болоо. «ЯК-18Т» түхэлэй самоледоороо тэрэ ашаа зөөхэ, гэр бүлэ болоһон залуунуулые агаарта гаргажа сэнгээхэ, хулганлагдаһан автомобильнуудые бэдэрхэ гэхэ мэтын элдэб янзын ажал ябуулха юм. «Икар» фирмын самолет һарадаа 20—25 нинделгэ бэелүүлжэ байха.

АЛМА-АТА. Турцийн Президент Тургут Озал байгша оной апрелийн түрүүшын хахадта Дунда Азийн гүрэнүүдтэ болон Казахстанда албанай хэрэгээр ерэхэ юм. Алма-Атада байдаг Турцийн элшэн сайд Аргун Езнай эндэхи гадаадын хэрэгүүдэй министр Тулеутай Сулейменовтэй уулзахадаа, иигэжэ мэдээсээ һэн.

ДУШАНБЕ. Таджикистанай Хатлонско областьһоо тэрьедэнэн 70 мянган хүн нютагаа бусажа ерээ. Тэдээндэ али болохын туһаламжа үзүүлэгдэнэ. Гэхэтэй хамта урдань хүршэ ажаһуудаг ааһан аад, үндэһэ яһанай хемрооной үедэ хоёр ондоо хараа бодолтой болоһон зоной дунда дахяад хэрүүл гаргахагүйн тула арадай фронтын түлөөлэгшэд нэгэ удэр дурасхаалай охиндо аотанхал, хүнгэн машиныи ульгамда аятайханаар һэжэрүүлэн ябахадамни, суг һууһан нүхэдни ана мана хөөрөлдэнэ. Дуурайхай толгойгоо үргөөд харахадамни урдамнай томо гэр, хотон хорёо харагдаба.

— Энэ фермер Антон Машаевай бууса гээшэ, — гэжэ райсоведэн түрүүлэгшын үүргые дүүргэжэ ябаһан Н. Ж. Дабаев маида ойлгуулаа бэлэн.— Хожомоо эндэ ерэжэ, малшантай хөөрөлдэхэдэтнай болохо. Газетын хуудапануудта харуулмаар хүн»,—гэжэ Нима Жапович хэлээ һэн.

Мүнөө одоошье тэрэ хэлээшэнь хүсөлдөөз. Һаяын жабартай үдэрнүүдэй нэгэндэ тиишэ ябаха хуой дахинаа тохёолдобо. Мүнөө райсоведэй түрүүлэгшын уялгые эрхэтэнгээр эрхилжэ ябаһан Н. Ж. Дабаевай, бусад нүхэдтэй Ээрын, Сэнсын малшадай байрануудаар ябажа, ажал хүдэлмэритэйнь танилсаха үедөө. Ээрын фермер А. Л. Машиева орожо, бага сага хөөрөлдэхэ арга олдоо һэн.

Үндэр томо бэетэй, сарюун сэбэр шарайтай энэ залуу хүбүүн абаһаар хөөрөө, зугаагүй аад, бардам зантай хүндэл үзэгдөө өөлэй. Бай юанпаар хөөрөлдэн эхилхэдэнь, ажал хүдэлмэри тухайнь һурагшалжа, нэгэ хэдэн юумэ оилгожо, хаража ооапанаа бэшэнүү.

Антон механизатор мэргэжэлтэй хүн. Нилээд олон жэлдэ энэ мэргэжэлээрээ хүдэлһэн намтартай. Харин 2 жэлэй саада тээ колхозой гэшүүдэй ами амяараа гу, али таряашанай ажахы бии болгожо байха үеэр таряашан боложо, шэнэ ажал эрхилхэ гэжэ шиидэһэн банна. Энэ шиидхэбэри дэмы талаар абтаагүй. Харин оорын удхатай, түүхэтэй юм.

Антоной эхэ — Должод Сыреновна — манай Ахын алдар суута малшадай нэгэн, Буряадай АССР-эй габьяата малшан, хадата Ахадаа ажал хэрэгээрээ суурхаһан эхэнэр.

Тиихэдэ түүнэн эгэшэнь Софья Доржиевна мүн лэ алдартай солотой малшадаймнай нэгэнинь юм. Энэ хоёр юрын Буряад эхэнэрнүүдэй ажал хүдэлмэри тухайнь оҮхы республика мэдэхэ, омогорхохошье байха.

ЭХЭ, ЭСЭГЫНҺ МӨРГӨЖӨЛ ШЭ

Тиимэһээ малшадай хүбүүнэй, Антон Ламажаповичай эхэ, эгэшынгээ ажалай замаар ошоһониинь хэндэшье гаихалтагүй. Аргагүй бэрхэ, шуран зоной үри гээшэ.

Энэ һууһан гэрыемни оорымни хубитада үгэһэн юм. Хуушан гэр асаржа табяад, хотон болгооб. Эдэ барифан хото, хорёомни нүхэдэймни, түрэлхидэймни хүсөөр бүтээгдэһэн. Гадна энэ улаан буруу (ДТ-25 трактор) эндэ тэндэһээ хэһэг хэнэгээр суглуулжа, ажалда ябаха шадалтай оолгоной хүм,—гэжэ хөөрөнэ. Газаахи түлеэ залһандаа, шэбхэ шабаһандаа ошохо амар мэритон болонхойб.

— Антон Ламажапович, тамнай ямар мал харуулһанат? Хэр эргэ продукци абаха худалданат? Гаргаһан гаргашыетнай хэрюулна гү?—гэхэ мэтэ асуудалнуудые һураһан лэ гээшэб.

— Мүнөө үшөө хэлэхэнь үды ааб даа. Хоёр-гуроан жэлнээ хэнэн ажалаймни хэрюугай «ургаса» аохал байхаб,— гэжэ найдамтайгаар хэлээ бэлэй.—Энэ зун намарһаа эхилээд, бага сага һу, тоно тушаагааб. Бартёрна аргаар мяха тушаажа, Түнхэнэй районһоо холимол тэжээл асараа һэм. Теэд мүнөө холо ошожо, хэлсээ хэхэ гээшэ тон хүндэ, хушэр болонхой. Харгы үнэтэй, техникэ гээшэмнай даб гээд абамаар бэшэ, үрэнэ тэжээлэй сэн 100, 200 дахин нэмэгдэнхэй. Тон хэсүүл даа, «Хүн аргатай, түүсэн булантай» гэдэг, оролдохол зон бээзэди.

Антон, Сырендоржо (зээ хүүгүүниинь), Сырендоржо Осохеев (хурайхань) оултадаа таряашадай ажахын гэшүүд. Эдэ ажалша бүлэнэр бее бэедээ туһалжа, али болохоор хамһалсажа ябадаг. Тиимэнээл эдэнэй ажал, ажахыень өөдөө хүгжэхэ, дэбжэхэ гэжэ бата найдамаар. Эдэ бүхы үхэр малнууд, хони хурьгад ажалша зоной, ёhотой эзэдэй гарта гээд мэдее.

Гэр бүүсэнь, газаахи досоохинь сэбяб гэһэн. Үнгэрхэдөө хотоной сонхонуудаи холоодуудые шэрдэһэн банхыень харахада, ариг сэбэртэ дуратэй зон гэжэ ойлгомоор һэн.

Мүнөө сагай эрилтэдэ хатарилаа, 8—9 гектар бэлшээри хубаарилагдаба. Эд зоорнеэ, газар үнаяа хубаарилга дээрэнь арсалдаатай асуудалнуудшье гараа. Юрэдөөл, энэ эөлэлэй фермернүүд муугааршье, һаннааршье һаань, жэлэй туршада хүдэлжэ гараба гээшэ. Бургалгайн эблэлэй ажал хэрэгыень бүхыдэнь бэшэхэеэ һананагүйө. Таряашадай ажахынуудай болон хүдөө ажахын кооперативуудай түлөөлэгшэдэй республиканска конференцийн хүдэлмэридэ хабаадахаяа ерэһэн энэ эблэлэй делегат Дандин Гармаевтай уулзажа, хөөрөлдэһэн байнаб.

— Колхозой һалан һандаран тарахадань, Доодо-Бургалтай һууринда газар таряалан эрхилжэ, ороохото ургамалнуудые ургуулха гол шэглэлтэй таряашадай нэгэдэл эмхидхэгдээ һэн. Энэ нэгэдэлдэ 20 хүн һайн дураараа хүдэлхэеэ ороо. Бидэ өөһэдынгөө үйлэдбэрийн суглаан дээрээ Валерий Цырендоржиевич Чердоновые нэгэдэлэйнгээ түрүүлэгшээр һунгаа һэмди,—гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Ороохо таряа ургуулха гол шэглэлтэй таряашанай нэгэдэл колхозой эөэлжэ байһан газарһаа бүхыдөө 1200 гектар газар, тэрэ тоодо 600 гектар таряалан, 50 гектар нуга сабшалан, 550 гектар бэлшээри өөһэдтөө таһалжа абаа бэлэй. Тэрээнһээ гадна ороохоной 7 комбайн, ДТ-75 тү

М. П. Хомоновой 80 наһанай ойдо

ДАРАДАЙНГАА АМАН ЗОХЁОЛ ШӨНЖӨЛӨГШӨ

Судэрнүүдтэ Михаил Петрович Хомонов түрүү 80 наһанайнгаа, хүндэтэй юбилейнгоо, мүн эрдэм ухаанай ажал ноуулгаанаа 60 жилэйнгээ ойе тэмдэглэнэ. Тэрэ хадаа Ленинградай аймагаи Тарасова Петр, Варвара гэгээнэрэй гэр бүлэдэ түрэгдэн наһатайдаа Боохоной нютаг дунда һургуули дүүрэн ажаһуулжа, ажаһуулаһаараа нилээд шэлэжэ, түлэй нүүлдэ Эрхүү институтда абтаба. Тэрэнэйнгээ гуримсэ дүүргэд, холын университетэй Зүүн культедтэ табан жил ажа-тарахадаа, дэлхэлэй Зүүн зүүн эрдэмтэд: Александров, Козин, Мещанинов болон лекциннүүдые шагнаһан зүүгэй хэлэ, бэшэг ассоциацида бии.

О. БА...

Хаан 1162 ондо, 227 ондо 65 наһанаа барааһан байгаа, ондоо мэдээнүүдэй 72-дохи наһандаа гэхэ.

Ал, морилноо унагаагаанаа болжо, ноод, холын сэрэ-ябахаяа болиноо) 8 дугаар һарын 9-р наһа бараа һэн. Монгол-монгол үгсаатан «Нюуса тоошо» гэжэ хаан хадаа 830 на Дэлүүн-Болдог арта түрөө юм.

Ной гурба дугаар ан нэгэнэй үдэр голдо Чингис хаа-ор 800 жилэй ойн арбан метр үнэ расхаалан хүшөө он оангаа. Мүн уласта Чингис тэй холбоотой эдхадагалжа байдаг. ной—музейн үзэмтель абтадаг сэн ехэ дээш лэй эхиндэ 800 мянган гаа. Мүнөө ринин 630 мянган ха юм. Тра рин гүрэнэй өөшье тон Хурдан түр жөжөхэн түр хишье, гал ратангаар тэзд тэрэнэ болгон гари

Байдалай шье һаань, ришэд бүй гүүлнэгүй. өтөөхын а гоно. Мүн сэлдэшье е коммунисшь шье үзэл б жэнэгүй. Т хэр удаан дахаб?

Ц.

БУҺАЛГА ТЭГҮҮ

Энээнһээ үндэр гүй үндэр ж Санкт-Ц ровскэ заводо торнуудые х болишоной ю хаһаа соо сэ трактор шэн. Тракторааа х болоходоо, з хэ аргагүй б ган хүндэл нарын амар гаргаа һэн. 3 миллиард болоо юм.

Харин мүн вод яһала н эхилбэ. Ажа нуудыень аба һаяар тэрэнэ шэлхээр өөс хэдэ, Ирос тель абтадаг сэн ехэ дээш лэй эхиндэ 800 мянган гаа. Мүнөө ринин 630 мя ха юм. Тра рин гүрэнэ өөшье тон Хурдан түр жөжөхэн түр хишье, гал ратангаар тэзд тэрэнэ болгон гари

Байдалай шье һаань, ришэд бүй гүүлнэгүй. өтөөхын а гоно. Мүн сэлдэшье е коммунисшь шье үзэл б жэнэгүй. Т хэр удаан дахаб?

Ц.

Чингис хаанай шарил тухай

хаан 1162 ондо, 227 ондо 65 наһанаа барааһан байгаа, ондоо мэдээнүүдэй 72-дохи наһандаа гэхэ.

Ал, морилноо унагаагаанаа болжо, ноод, холын сэрэ-ябахаяа болиноо) 8 дугаар һарын 9-р наһа бараа һэн. Монгол-монгол үгсаатан «Нюуса тоошо» гэжэ хаан хадаа 830 на Дэлүүн-Болдог арта түрөө юм.

Ной гурба дугаар ан нэгэнэй үдэр голдо Чингис хаа-ор 800 жилэй ойн арбан метр үнэ расхаалан хүшөө он оангаа. Мүн уласта Чингис тэй холбоотой эдхадагалжа байдаг. ной—музейн үзэмтель абтадаг сэн ехэ дээш лэй эхиндэ 800 мянган гаа. Мүнөө ринин 630 мянган ха юм. Тра рин гүрэнэ өөшье тон Хурдан түр жөжөхэн түр хишье, гал ратангаар тэзд тэрэнэ болгон гари

Байдалай шье һаань, ришэд бүй гүүлнэгүй. өтөөхын а гоно. Мүн сэлдэшье е коммунисшь шье үзэл б жэнэгүй. Т хэр удаан дахаб?

Ц.

ГАЙХАХЫН ЕХЭЭР ГАЙХАБАБ

«Буряад үнэн» газетэдээ 1993 хил хэхээ Главпочтамт ошобо Харин бүхэроссийн каталогта үнэн» үгы байба. Гайхахын ііхабаб.

Инса һониноо оромгүй муу байруулаад, олохон уншагшадые эхэ байнаб. 1993 ондо бидэ абажа уншажа шадахаяа бо на гүбди? Ямар эшхэбтэр, ооторомжолһон ябадал гээшэб?

Хари түрэндэ байһан шэнги болоод байнал. Бидэ, Россий буряадууд. «Буряад үнэн» газетэеэ абажа уншаха хүсэлтэйбди. Хэн зөмөтэйб? Энэ алдуугаа зайаха хэрэг ябуулыт.

Манай гэр бүлэдэ «Буряад үнэн» ехэ һонин, һайн газетэ юм. Жэшээлхэдэ, 1992 оной «Буряад үнэн» газетын номернууд дутуу ерэдэг байба. Хэлхеэ холбооной эмхидэ хонходожо мэдэхэдэмнай, республикаһаа дутуу ерэнэ гэнэ. Энээнине усадхаха хэрэгтэй.

Түгэсхэлдоо, хүндэтэ үнэнэйхид, таанадтаа саашадаа газетэеэ бүри һонирхолтой болгохыетнай хүсөөд, ажалдатнай амжалта, зол жаргал үреэнэбди!

Ц. УГРЮМЦЕВА, уншагша.

Новосибирск хото.

НАРКОТИГОЙ ЗҮЙЛНҮҮДЫЕ ХУДАЛДАЛГЫН ХОЙНОҺОО ХИНАХА ТУХАЙ

«Наркотигой худалдалгын ...аха тухай» Хуу... апрель һарада ...аментын үзэмдахаар хараалагдаһан дээрээ Вергэлэй Президиум ...итые хараажа ...лэн өөлдэхынь ...аментын комиссиинүүдта ...ыдын хуулиин документнүүдэй зохихо нормонууд, мүн наркотигой зүйлнүүдые хэрэглэлгын хойноһоо хинадаг, тэдэнние хуули оусаар худалдалгатай тэмсэл ябуулдаг улаасхоорондын эмхинүүдэй заабаринууд хуулиин проект соо сүм хараадаг абтанхай юм гэжэ заседаниг дээрэ хэлэгдээ һэн. Наркотигой зүйлнүүдые худалдалгын хойноһоо хинаха федеральна комитет байгуулагдахаар хараалагдана.

Ойрын жэлнүүдтэ Россин Федерацида наркотигой зүйлнүүдые худалдаха талаар байдал бүхы дээрээ таарамжагүй муу байха гэзэ Хуулиин проектые зүүшөөлхэхэ үедэ тэмдэглэгдээ һэн. Тиимэһээ наркотигой зүйлнүүдые үилдэдэрилхэ, хадагалха, зөөхэ, медицинэдэ хэрэглэхэ ябадалые гуримшуулха эрилтэнүүдые сахиха гээшэ тон шухала юм.

(ИТАР—ТАСС).

ОРОДОЙ АГУУЕХЭ УРАН ЗУРААШЫН 100 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

Ородой суута уран зураша Аркадий Александрович Пластовай зуун жэлэй ойдо зорюулагдаһан выставкэ Россин Уран зурагай академиин залнууд соо дэлгээгдэнхэн Уран зурааша ород гүрэнэй искусствада ялас гэмэ бүтээлнүүдые үлөөһэн гээшэ. Байгаалийн үзэгдэлнүүд, оршон тойронхи байдал, оортео хүнэ хүдоо нютагай хүн зон, хүдөөгэй ажал хүдэлмэрин зүрхэ сэдьхэлдэнь дүтэ бүхы үзэгдэлнүүд уран зураашые тоё һайхан тээшэ татаа.

Айхабтар нарин бэлиг шадабаритай уран зурааша юрын юумые тон бэрхээр харуулжа шададаг байгаа. Ажабайдалай тон юрын нэгэ үзэгдэлые обёорон ойлгожо, тэрэнээ бусад зүйлнүүдээр баяжуулан нэгэдхэжэ, олон тоото образуудые харуулһан зураг болгон бүридхэдэг байзар ажалтай холбоотой ажалша бэрхэ хүнүүдые уран зурааша зүбоор, хёрхо нарнаар зураглаһан байна. Юрын ажалша хүнэй дотоодын сэдьхэлэй байдалые, тэрэнэн бата найдамтай, нангин ажал хэрэгүүдые тэрэ магган түүрээнэн уран зурааша байгаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. А. Пластов, «Хүдөө нютагта».

ИТАР-ТАСС-ай фото.

Үнэр баян үндэһэн хэлэлнай

БУРЯАД ДИАЛЕКТНҮҮДЭЙ ҮГЭНҮҮД

7. ГЭРЭЙ АМИТАДАЙ НЭРЭ

ҮНЕЭН

Баруун буряадуудан нютаг хэлээр

Нижнеудинскын — үнеэн, үкэр.

Алайр-Үнгын — үнеэн (неэн).

Ахын, Качугай — үнеэн (неэн), үхэр. «Үхэрээ һааха, үнеэгээ нааха» (Хара-Хужар гэжэ нютагта).

Захааминай—үхэр. «Үхэрээ һааха» (Үлэгшэн гэжэ нютагта, һойһо яһатан иигэжэ хэлсэнэ).

Эхирэд-Булгадай — неэ, неэн.

Баргажанай—неэн, үнеэн, энеэн.

Байгал-Хударинн—неэн.

Зүүн буряадуудай хэлээр

Хоринн, Загаранн—үнеэн.

Агын—үнёон.

Бэшүүрэй ашаогадай — үхэр. «Үхэрээ һааха», «Үнеэ гэктүй. Сонгоолнууд үнеэ гэхэ» (Дунда Хэрээтэдэ бэшэгдэбэ).

Мухар-Шэбэрэй — үнеэн, үхэр.

Шаргалжанай — үхэр. «Үхэрээ һааха».

Хойто-Сэлэнгын — үнеэ (унеэн), үхэр.

Урда буряадуудан

Цонгоолнуудан, сартуулнуудан—унеэ. Эдэн аймагай Уулзар-Номто гэжэ нютагта үнеэ, үхэр гэнэ.

Алтайн ашаогадай—үхэр. «Үхэрээ һааха».

Шинилхын хамнигануудай —үкэр. «Үкэрөө һаахо (хааяа; саахо). «Үкэрөө һаако минь» (Делүүн гэжэ нютаг).

БУХА

Баруун буряадуудан хэлээр

Нижнеудинскын — буку (буко).

Алайр-Үнгын, Ахын, Захааминай, Боохоной, Эхирэд-Булгадай, Качугай, Байгал-Хударинн—буха.

Онхонон, Баргажанай — буха, зайла.

Зүүн буряадуудан

Хоринн—буха, зайла. «Зайла гэжэ нарин нэрээрнь хэлнэ гээшэ. Буха гэжэ будуугээрэнь хэлнэ гээшэ» (Хоринн аймагай Ашанга нютагта бэшэһэн байнаб. Ц. Б.).

Загаранн—оуха.

Агын — зайла. «Мүнөөехэнхинь занламнай гэхэ. Буха гэжэ һөөл хэлэдэгүй, буха гэхээ сээрлэдэг байгаа. Зайла нарлар байгаа» (Догой нютагта бэшэгдээ).

Хойто-Сэлэнгын—оуха.

Урда буряадуудан

Цонгоолнуудан, сартуулнуудай, Алтайн ашаогадай—буха.

Хамнигануудай—буха, буха.

САР

Баруун буряадуудан хэлээр

Нижнеудинскын—агта буку.

Алайр-Үнгын—үхэр («арлигуулан үхэр»). «Сара гэнэгээбдэ».

Ахын, Захааминай — шар.

Эхирэд-Булгадан, Байгал-Хударинн—үхэр.

Качугай, Ойхоной, Баргажанай—үрхэр.

Зүүн буряадуудай

Хоринн, Ирууныи, Загаранн, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй—шар.

Шаргалжанай—шар.

Хойто-Сэлэнгын — шара (шар), сар.

Урда Буряадуудай

Цонгоолнуудан, сартуулнуудай—шара.

Алтайн ашаогадай—шар.

Хамнигануудан—цар.

ЗАҺАХА (ородоор «кастрировать скот»)

Баруун буряадуудан хэлээр

Нижнеудинскын— агталка (Кушуун гэжэ нютагта), шэмкэнэ (Мүнгэтэ Булаг гэжэ нютагта).

Алайр-Үнгын—агталха.

Ахын—зайаха, шэмкэхэ.

Захааминан, Эхирэд-Булгадай, Качугай—зайаха.

Боохонон—зайаха, арлигка.

Онхонон—эмнэхэ.

Баргажанай—зайаха, эмнихэ (эмнэхэ).

Байгал-Хударинн —шэмхэхэ (шэмэгкэ), зайаха.

Зүүн буряадуудан хэлээр

Хоринн—зайаха, эмнеэ аоха.

Ирууныи—эмнихэ, зайаха.

Загаранн—эмнихэ, зайаха, хивэһын абха.

Агын — эмнихэ (урдань шэмхэхэ гэдэг байгаа—Догой нютагта).

Бэшүүрэй ашаогадай — шэмхэхэ.

Мухар-Шэбэрэй— зайаха, шэмхэхэ, заримдаа: һэргээхэ.

Шаргалжанай—зайаха.

Хойто-Сэлэнгын — шэмхэхэ.

Урда буряадуудан

Цонгоолнуудай — чимхэхэ.

Сартуулнуудай — дзасха, чимхэхэ.

Алтайн ашаогадай—дзаиаха (зайаха). Урдань «зотёохо» гэдэг байгаа—Ц. Б.).

Ононой хамнигануудай — чимкэжэ (Улхан-паартн гэжэ нютагта).

Шинилхын хамнигануудан —күнгүлүкү (Делүүн гэжэ нютагта).

МУХАР (ородоор «комолый»)

Баруун буряадуудан хэлээр

Нижнеудинскын— комоол.

Алайр-Үнгын — комооло, үөэрөэн, мундаан, муйдаикай, мухар. (Нютаг нютагтаа иигэжэ ондо ондоогоор хэлсэнэ—Ц. Б.).

Ахын—мүндэгэр, мэндэгөөн, тоймог, мухар.

Захааминай—мухар.

Качугай—мухар неэн (мохор үнеэн).

Баргажанай—мухар үхэр, мухардаан.

Байгал-Хударинн — мухар (мухар неэн, мухар буха).

Зүүн буряадуудан

Хоринн—мухар үхэр, мухагшан (үнеэн).

Загаранн—мухар (мохор) үхэр, эвэргүй үхэр.

Бэшүүрэй ашаогадай—мухар үхэр.

Мухар-Шэбэрэй — мохор, мохагша үнеэн.

Шаргалжанан—мохор үхэр («комолая корова»).

Шаргалжанай — мохор

Хойто-Сэлэнгын — мухар үхэр (мухор үхэр, мохор үхэр), мухууза (мохууза).

Урда буряадуудан хэлээр

Цонгоолнуудай — мухор (мохор).

Алтайн ашаогадай—мохор үхэр «комолая корова».

Сартуулнуудай — мухар үхэр.

Хамнигануудай — мокор үкэр, өвөр үгы үкэр (Делүүн нютаг).

КОРОТ ҮХЭР (ородоор «однорогий скот» — со сломанным рогом)

Баруун буряадуудан хэлээр

Алайр-Үнгын — елтогон үөэртэн, үрөөлэн үөэртэн, хухархай үбэртэй.

Ахын—елтогор; үрөөлэн эвэртэй, хухархай эвэртэй.

Качугаи — үрөөһэн эвэртэй.

Баргажанан—порог үрхэр «однорогий вол», сдогор неэн, ерөөһэн бэртэй, ёотоголдой.

Байгал-Хударинн — эсэр хухархай.

Зүүн буряадуудан

Хоринн—порог үхэр, үрөөһэн эвэртэй үхэр, хухархай эвэртэй үхэр.

Загаранн—порог (Дарханта, Нарин гэжэ нютагуудта), Үрөөлэн эвэртэн (Тароагатай гэжэ нютагта).

Мухар-Шэбэрэй— ерөөлэн эвэртэй.

Шаргалжанай—эвэр хогорхой үхэр.

Хойто-Сэлэнгын — нураг, далюу, үрөөлэн эвэртэй, хугархай үвэртэй (хухархан эвэртэй), хогорхон эвэртэй.

Урда буряадуудан

Цонгоолнуудай — далюу, хогорхой эвэртэй.

Алтайн ашаогадай—дойлдор, далюу.

Сартуулнуудай—эвэр хугорхой.

МОРИ ИНСАГААЛХА

Баруун буряадуудан хэлээр

Нижнеудинскын, Тунхэнэй, Ахын, Захааминан, Боохонон, Байгал-Хударинн— инсагааха.

Алайр-Үнгын— инсагааха, инсаганха.

Захааминай—инсагааха.

Эхирэд-Булгадай, Качугай, Баргажанан—инсагаалха.

Зүүн буряадуудан

Хоринн, Ирууныи, Загаранн, Агын, Мухар-Шэбэрэй —инсагаалха.

Бэшүүрэй ашаогадай, Шаргалжанан, Хойто-Сэлэнгын—инсагааха.

Урда буряадуудан хэлээр

Цонгоолнуудай — инцагааха («Мөөрөөчө, Ехэ Нёго мэтын нютагуудта), инцагаалха (Нөёхондо), инцагааха, унголсохо (Бүрдөн гэжэ нютагта), инцагааха, хаа-яа; унгосхо (Хялганта гэжэ нютагта), унгалцах (Таоангуудай хэлсэдэгээр).

Алтаин ашаогадан—инцагааха.

Сартуулнуудан — унголисхо. (Эдэн аймагай Уулдзар-Номтодо), унгасха; «Инцагааха гэккүй, мори унгосчайна гэхэ» (Эдэн аймагай Дэрэстэй гэжэ нютагта бэшэһэн оаинао), унгосхо (Доодо Үчөөтөйдэ), инцагааха (Инзагата гэжэ нютагта).

Ононой хамнигануудай — инцагааку.

Шинилхын хамнигануудай —мори инцагаална.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

ИТАР—ТАСС: Түби дэлхэй мүнөөдэр

ДЖАКАРТА.

Һүүлэй үедэ хура бороо ехээр орожо, Ява мүрэнэй үерлэһэн дээрэнээ ороной нинслэл хото уһанда абтаа. Эндэ урдадаг Чиливунг мүрэн лэ эрьеһээ гараба. Мүрэнэй эрье баридаг түхеэрэлгэнүүд уһа динлэхээсэ болинхой, хэдэн квартал уһанда абтаа, автотранспорт ябаха аргагүй болонхой. Хотые улаасхоорондын аэропорттой холбодог харгы 30 сантиметр уһан доро ороо.

Һүүлэй хахад һарын туршада Ява мүрэнэй үерлэһэн дээрэһээ 70 хүн наһа бараа, зуугаад мянган хүн бээ абаржа, гэр байраяа хаяад ябаха баатай болоо. Худөө ажахы ехээр хохидоо. Олтиногой баруун ба зүүн нютагуудай хоорондохи түмэр болон автомобильна харгы һандаранхай.

УЛААН-БААТАР.

Энэ жэлые «эдеэ хоолой жэл» гэжэ соносхоһон программынгаа еһоор Монголой правительство эрхэтэдэнигээ хубини хамһабаринн ажахытай болохынь тула бюджедэй нөөсөһөө 100 миллион түхэриг һомолхо гэжэ шиндээ. Министрнүүдэй кабинедэй заседани дээрэ таарамжатан тогтоол абтаа гээд «Ардын эрх» газетэ мэдээсэнэ.

Энэ мүнгөөр нэн түрүүн хилын саанаһаа үрэ жэмэсэн, овощой үрэнэ, тахяа, поршоонхо, зүгынүүдэй оулэнүүдые, мүн огород тариһан юм. Тоог дээрэ тарыа сэбэрлэлгын худэлмэрини халуун хаһа, тарла хуряалга гэхэ мэтын ажалай, ажабайдалай үзэгдэлнүүдые үргэн тэнюун тала дандатай, бангаалитай холбохо гээшэ тон нарин шадабари болоно. Гахада ба мал харуулһалхада хэрэгтэй болохо түхеэрэлгэнүүдые абаха болоно. Һүүлээрнь тэдэнние хүнгэлэлтэтэйгээр хүн зондо худалдаха юм.

МЕХИКО.

Хотын транспортаар түлөөһэгүйгөөр яоахыень болюулжа, автобусой онледэн түлөөһэ дээшэлүүлхэ шиндхэбэри правительствин аоанан дээрэнээ Ватемалын нурагшад оупалгаа үүсхээ. Засагай энэ хэмжээ ябуулгые болюулха гэһэн эрилтэтэйгээр хэдэн арбаад һурагшад нинслэл хотын гудамжануудта гараһан байна. Һүүлэй һүүлдэ үхибүүд нэгэ автобус галдаба.

САН-ФРАНЦИСКО.

Америкын хүн бүхэн шахуу нэгэшье мүнгэгүй байһан аад, гэнтэ баяжашаха хүсэлдөө динлдэжэ, Невада штадай Лас-Вегас хото ошодог юм. Дэлхэй дээрэ мэдээжэ болоһон эндэхи абьяаста наадануудай байшангууд соо үгытэшүүлэн пүүлшын зэд болон оаяшуулан горитой мүнгэн үлэдэг байна.

Һаяхан болоһон нэгэ ушар зоной найдал тэдхэнэ. Ажалгүй үлэһэн тоологшо Дин Томас ба тэрэнэй һамган ажал оэдэржэ, Лас-Вегас ерэһэн аад, дахяад урагшагүйдөө һэн. Һүүлшынгээ мүнгэ суглуулаад, Линда автомадай «ама» руу хөрэ. 5 центын автомат дээрэ 2 доллар алдаад, Линда 25 центын автомадта наадажа захалаа оолэй. Тиигэжэ... 1.861.522 доллар шүүжэрхёо.

Урдань хэншье нимэ ехэ мүнгэ шүүгээгүй байгаа гэжэ элирбэ.

ИТАР—ТАСС.

Монгол үгсаата арадуудай оюун бэлитэй дээжэһээ

"БЭЛИГҮҮН СААДА ХИЗААРТА ХҮРЭҺЭН ОШОРООР ОГТОЛОГШЫН" АША ТУҺА ҮЗҮҮЛҺЭН СУДАР ОРШОБО

„Доржо-Жодбын" тайлбари

XIV.

БАҺА ОНДОО НЭГЭ НОЕНДО хүбүүн бии бэлэй. Тэрэ хүбүүгээ эрдэмдэ һургахын тула өөрынгөө албатын нэгэ хүбүүн зарасатай хамта нэгэ бирман багшада шаби болгожо үгэбэ. Тиигээд тэрэ ноеной хүбүүнэйнь эрдэм һураагүй байтар зараса хүбүүнинь заахые соносоһоор өөрөө һураад, ушаха ба удхые мэдэхэ болон бэшэхэ тэргүүтэндэ тэгшэ түрбилгүй һайн болобо.

«Һурабал зохисотой ноёной хүбүүн һурахагүй аад, һургуулида ороогүй зараса хүбүүнэй энэ мэтэ ехэтэ һурапаниинь намда гэмтэй болоно. Алибаа баян ноён хүнэй абари зангынь бусадай үнэн худал хүндэлэлдэ эрхэшэжэ (дадажа), өөрынгөө зан байдалые мэдэхэ ухаан үгы аад, мэдэхые үлэ* мэдэхэ, шадахые үлэ шадаха (шадахагүй)—тиимэ улаган зүб , бурууда бү хүрэлсэн зүдхэ, бү буляалда, өөрынгөө сэдьхэлдэ зохилдоһоноо зүб гэхэ, бурууе илгажа, мэдэлгүй үмөөрэхэ тиимэ ноед баядтай бү нүхэрлэ гэжэ шастирта номлогдоһон эрхэтэй уладай нэгэнь манай энэ ноён мүн тула өөрынгөө хүбүүнэй ухаан ядахые мэдэхэгүй, намайе хорлохо бээзэ», —гэжэ тэрэ багша сэдьхээд, нэгэ ехэ мэргэн арша ламын* дэргэдэ ошожо, ушараа бүринтэ хэлэбэ.

Тэрэ лама: «Бирман, ши сэдьхэлээ бү зоботгуун. «Бэлигүүн саада хизаар хүрэһэн Ошороор огтологшо» нэрэтэ ехэ хүлгэн сударые аргаараа уншуула. Тиигэжэ үйлэдөэлшни, оюунилнь (ноёной хүбүүнэй) һайн болохо», —гэжэ зарлиг оолоходонь, бирман багша «Ошороор огтологшо» сударые (ноёной хүбүүндэ) шүтүүлжэ, уншуулхадань, ухаанинь тодорхой болобо.

Теэд эрдэм номдо һурабашье, зараса хүбүүнние эсэ хүсэһэндэнь бирман багша сэдьхэбэ: «Ноёной хүбүүнээ зараса хүбүүнэй ухаанинь нэн үлэмжэ ехын тула, яабашье, ноёной хүбүүн тэрэнние үлэ гүйсэмүй (хүсөөгүй). Тэрээндэ ноеной сэдьхэл атаархан хорошожо, намайе хорлохо бээзэ. Тиимэ тула энэ зараса хүбүүнэй ноёд түшэмэдтэ үлэ хэрэглэгдэхэ нэгэ арга үилэдэхэмни»,— хэмээн һанажа, нэгэ гоо үзэсхэлэн аад, залуу тиимэ нэгэ шэбэгшэн эмые* үнэлэн абажа ерэзд, тэрэ хүбүүнэй үилэ яоадалда туналуулоа. Үни удаан болоходо,. тэрэ хоёр бэе бэедээ маша инаг амараг болбай. Энэ ушарые тэрэ газар нютагай хамаг улад мэдэһэн бэлэй.

Тэндэһээ хойно нэгэ сагта нэгэ газарта олон уладай хуримлахада, тэрэ хүриман газарта бирман багшын ошоходо, тэдэ уладай дотор хэзээ бүхэндэ үгэ түбэг гаргагша нэгэ хүнэй байһаниие бирман багша үзөөд, һоттоһон мэтэ абарилжа: «Аяа нүхэр, оусадай гэмые шиниии мэдэдэгшни мэргэн мэтэ болобошье, зарим хүнэй гэмые үлэ мэдэхэ тула сэдьхэлшни һохор ха. Юрэдөө, һайн хүн бэшэ хаш»,—гэхэдэнь тэрэ хүн иин сэдьхэбэ: «Энэ бирман намайе энэ мэтэ доромжолхо һаашни, шиниии һайн шабитай заргалдажа, нэрэ солыешни гутаахаби».

Тиигээд тэрэ хүн засаг түрын газарта ошожо: «Тэрэ бирман багшын нэгэ шабинь ноёнһоо ба эсэгэ, эхэнээ бошог соёрхолгүйгөөр эмые абаһаниие мунхаг минии һанахада, дээдэ номой суртал болоод, засаг түрын ёһо журам эбдэнэн мэтэ һанагдана. Хүбүүнэй тэрэ ябадалай зүб бурууе илган соёрхо. Хэрбээсэ тэрэ хүбүүнэй тиимэ ябадалынь үлэ зохихо болнь, шабидаа һула* эмые һүбилэн* асаржа үгөөд байха ба тэрэ мэтэ ябадалые мэдэһээр байжа, шаби юугээ ндхажа, эсэ заһаһан тэрэ бирман багшада гэм бии гү, али үгы гү? Амитан бүхэнние асарагша* Бурхадта юрэ хоёр тагаалал* үгэй бэшэ гү? Аюуха мэтэ ноёд, түшэмэд таанарта юрэ хоёр журам үгэй бэшэ гү? Энэ бирман багшын тэрэ шабинь урдын журамһаа дабажа, нимэ ябадал үилэдэхые үзэбэл, эбдэршэгүй энхэ мүнхэ засаг түрэ ба энэ олон албата зоной һайн заншалые өбдэн задаруулжа болохо гэжэ һанагдаха болоод, баһа алибаа гэм эсэ үилэдэгшэд үилэдхэбэл, Бурхан, Тэнгэри үлэ тагаалаха (һайшаахагүй) гэһэн тула энэ мэтэ мэдүүлэн анжаруулнам*. Дээдэ ноёд, түшэмэдни, намайе үлэ зэмэлэн соёрхо», —гэжэ мэдүүлбэ.

Засаг түрын тэдэ ноёд тэрэ хэрэгэй ялада бирман багшын ноед, түшэмэдноо үгтэһэн үргэмжэлэл болоод, багша хэмээхэ нэрыешье абаад, тэрэ шаби хүбүүеень ондоо нэгэ хүндэ богоолдо үгэбэй.

Тэндэһээ тэрэ хүбүүн хүнэй мал адууһа үдэр бүри харюулдаг болобо. Тэрэ хүбүүн нэгэ үдэр мал харюулжа ябатараа: «Би өөрын бууруу яоадалаар энэ мэтэ хүнэй богоол болоһон байнаб. Энэ юртэмсын хүнэй наһан ахар богони тула би энэ наһан дээрэ хэды шэнээн удахабиб? Өөрын эрхэгүй тула ябабашье, һуубашье, үдэр бүри нүгэл хилэнсэ үйлэдэхэнь энэ газар ороной эрхэ болоод, эдэ олон уладан заншал гэбэ, тэрээндэ хошолол* байха бээзэ. Мүнөө буяниие үйлэдэхэ хэрэгтэй»,—гэжэ сэдьхээд, баһа инагжэ сэдьхэбэ: «Эртэ урда багшамни инагжэ зарлиг болоһон болэй: **«Арбан хар! нүгэл болоод, таван заонаргүй хилэнсэ оа амалашин үгэлэшэгүй дүрөөн хүндэ унал тэргүүтэн алибаа нүгэл хилэнсые үгһаа арилгахые хүсэөэл», — «Ошороор огтологшо» сударые бүтээбэл, нэн һайн»** хэмээн айладаһан бэлэй. Мүнөө тэрэ судар бүтээхэмни», —хэмээн, наһабашье, сэхэ, саарһан үгы гэжэ сэдьхэбэ.

Тиигээд баһа инагжэ сэдьхэбэ: «Хэзээ нэгэ сагта бэхэ, саарһанай олдохые хүлеэһэнэй юун хэрэг бэ? Бэхэ, саарһа олохоһоо урид би үбдэбэл, энэ гэрэй эзэн өөрынгөө гэртэ үлэ байлгаха тула хээрэ үхэхэ магадгүй бээзэб. Тиимэ тула энэ мал харюулжа ябаха энэ сүлеотэй дээрэ буян үйлэдэхэмни. Эдаанароал, үхэхэмниие болзоогүй. Мүнөохи сэдьхэл урбахашье магадгүй. Мүнөө «Ошороор огтологшо» сударые щорой, шуулуун дээрэ бэшэбэлни, тэрэнние гэшхэнэн амитанууд нүгэл хилэнсэ хуряаха сохом болоод, дээдэ номые доромжолһоншье болохо тула огторгойдо бэшэхэмни»,—гээд: «Сэдьхэлэй нюдөөр шугам татажа, хулһан үзэгэй* үзүүртэ бэхэ бии»,—хэмээн сэдьхэжэ, эхэ сударай ёһсор огторгойдо бэшэжэ түгсхөөд, нигэжэ зальбарал табиба:

«Энэ буянаар би тэргүүтэн эхэ хамаг амитанай түрэл тэргүүлэшэгүйнөө* хуряаһан нүгэл хилэнсэ сүм арилжа, амар жаргалан олохо болтогой. Илангаяа энэ орон газар, зүг эгүүн дор энэ үдэрһөө эхилэн, ган зүдгүй болоод, хүн, малда саг бусын үхэлгүй үлзы хотог оршожо, амгаланаар ажа түрэхэ болтогой!» — хэмээн хотог гуйн зальбархые шадар ойрын улад бүгэдөөр соносожо баясабай.

Тэрээнһээ хойшо тэрэ хүбүүнэй гуйһан ёһоор дэлгэр һаихан болбай. Тэрэ хүбүүнэй эрдэмые хамаг бүгэдөөрөө мэдэжэ, магтан гайхалдахые хаан, түшэмэд сэлтэ* соносоод, тэрэ хүбүүнние асаржа, эрдэмыень ойлгожо мэдэзд, тэргүүн түшэмэл болгон табиба. Тэрэ хүбүүн энэ наһандаа ута наһалан жаргаад, эсэстээ түрэл зүүдхэжэ, амгаланта Сухаваадиин орондо түрэбэй.

«Бэлигүүн саада хизаар хүрэһэн Ошороор огтологшо» сударые огторгойдо бэшэһэнэй буянгаар олон улада үлзы хотог оршуулһан тэргүүтэнэй арбан дүрбэдүгээр зүйл.

XV.

БАҺА ОНДОО НЭГЭ ГАЗАРТА нэгэ гэрэй эзэн бии бэлэй. Тэрэ гэрэй эзэниинь «Ошороор огтологшо» сударые бэшээд, нэгэ аглаг гэртэ табиһанаа өөрынгөө гэртэ залахын тула ошоходонь, тэрээндэ долоон наһатай үхиниинь эсэгэеэ дагажа, хамта ошобо. Тэрэ сударые залаад, наашаа ерэхэ замдаа үхиндөө барюулхадань, тэрэ үхиниинь гартаа абаад: «Дээдэ номые хүндэлбэл, һайн болодог, буртаг муу газарта табибал, муу болодог хэмээхые соносоһон бэлэй». Мүнөө гартаа залажа ябаһан тула һайн болохо», — гэжэ сэдьхээд, толгой дээрээ залажа: «Һайн болохо болтогой!» — хэмээн үгэлөөд, долоон алхама! газар ябажа, эсэгэдээ үгэбэй.

Тэрэ буянаар тэрэ үхин ута наһалан жаргаад, эсэстэ түрэл зүүдхэжэ, гушан гуроана! тэнгэриин орондо долоон түрэлдөө түрөөд, тэндэнээ Сухаваадиин орондо Аминдиба бурханай дэргэдэ Линхово сэсэгнээ түрөөд, Бодисадын хотог олбай.

«Ошороор огтологшо» сударые туһа эрдэмэй тайлбаритай хоюуланень бэшэһэн тэрэ хүн энэ наһандаа энхэ амар жаргаад, эсэс хойтодоо Бодисадын хотог олбай.

Бэлигүүн саада хизаарта хүрэһэн «Ошороор огтологшые» орон дээрээ залажа, долоон алха алхажа ябаһан үхинэй ооди хотогые олоһон тэргүүтэнэн ароан табадугаар зүйл.

XVI.

БАҺА ОНДОО НЭГЭ ТОЙН, Чилүүэ хэмээгдэхэ тойн бии бэлэй. Тэрэ тойн арюун ёһонһоо ангижаржа*, наота ноото шэрдэг тохом мэтые үмдөөд, яргашан*, загаһашаһаа мяха абажа эдихэ тэргүүтэн ябадалиаа һуларһан болоод, үнгэ зүһэнь үрэын оантараа «Ошороор огтологшо» сударые үргэлжэ уншадаг бэлэй. Тэрэ орон нютагай улад Чилүбэ тойной ябадал нимэ тиимэ хэмээн хошолон, шоглон үгүүлдэг һэн.

Тэрэ тойной түрэл зүүдхэхын сагһаа урид табан жилэй үеһөө эхилэн, тэндэхи газар дэлхэйдэнь урдахиһаа нэн үлэмжэ үрэ жэмэс, таряаниинь наихан дэлгэржэ, маша элбэг болоод, тэрэ газарай хамаг улад амгаланаар ажа түрэбэй. Илангаяа тэнгэриин һайн үнэртэнэй үнэр, һалхин хаанаһаа оолоноо, тэрэ зүгһөө анхилан үнэсдэхы ба мүн тэрэ хизаарай уладай хорото шэрүүн, хоббог хомхой сэдьхэл амарлибай.

Тэрэ мэтээр табан жилэй эсэстэ хүрэнэндэ, хабарай дунда һарын шэнын нэгэнэй үглөө эртэ, огторгойдо табан үнгын һолонго һолисолдон татаад, урдаһаа үлэмжэ һайхан үнэр анхилжа, нүни дуулһатар байбай. Тэрэ-ниие хамаг улад бүгэдөөр үзэжэ, гайхалдан: «Һайн ёро бэлгэ болоһониинь лабтай мүн. Нэгэ һайн үйлэ болохо бээзэ»,—гэжэ үгүүлэлдэбэй.

Тэрэ һүүн тойн Чилүбэ забилалаар һуубаар нирэаан болоһон байгаа. Тэрэ сагта огторгойһоо сэсэгэн хура бууха ба элдэб эйлэй хүгжэм дуугаар тэрэнэй хүүрые тэнгэриинэрэй тахихые хамаг улад бүгэдөөр үзөөд, «Ошороор огтологшые» идам болгон шүтэжэ, энэ ба хойто хоёрой (наһанай) хэрэг туные бүтээгээд, ашатын амагалан жаргаланиие ологшод оолбай.

«Бэлигүүн саада хизаарта хүрэһэн Ошороор огтологшын» аша туные тойн Чилүбын элитэ үзүүлһэнэй арбан зургаадугаар зүйл.

М. БАТОИН,
Н. БАДМАРИНЧИНОВ
хуушан монголпоо оршуулба.

* Үлэ, эсэ—хориһон үгэнүүд:
* арша лама—даяанша, онсалгалша лама;
* шэбэгшэн эмэ — богоол зараса эхэнэр;
* бошог соёрхол — зүбшөөл, зарлиг;
* һүбилхэ — һүбэгшэлхэ, мэдэжэ олохо;
* һула—хадамгүй;
* асарха—тэдхэхэ, хаярлаха;
тагаалал — зохидшоохо, һайшааха мэдэрэл;
* анжаруулха — анхарал хандуулха;
хошолол—шоэ үзэжэ, хоббохо ябадал;
* үзэг—гуурһан;
* түрэл тэргүүлэшэгүйһөө—эхигүй анхэн сагһаа;
* сэлтэ—мэтэ;
* ангижарха—палаха;
* яргашан—мал гаргадаг, үүсэлдэг хүн.

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь январнин 19, 20, 26, 28-най, февралнин 2, 9, 12-ой номернуудта).

«Доржо-Жодбын» Эхэ сударые «Баигал» журналай 1992 оной 6-дахи номерто үншагты.

Сагаалганиие уг

УРАШУУЛ: «БИДЭНЭРТЭ НЮУСА ҮГЫ

Багша, уран гартан, һурган хүмүүжүүлэгшэ В. Д. Цыбиков 1991 ондо республикадмнай түрүүшынхээ үнгэргэгдэһэн «Арадай уран гартан» гэһэн выставкын лауреат болоо бэлэй. Бүри һая энэ амжалтань дабтагдаба, гэхэ гү, али Соёлой министерствын, арадай уран бэлигэй республиканска түбэл үүсхэлээр 1992 ондо эмхидхэгдэһэн эгээл инээ выставкын лауреат дахинаа болобо.

...Валерий Дашиевичые энэ амжалтаярнь амаршалхадамнай, энеэохилнэ. Сомор гүүлэхые оролдодог бусад заримандал адли, балраа нюужа зобоногүй. 100 гаран уран гартан выставкэдэ хаоаадажа, 500-гаад экспонат олоной үзэмжэдэ табигдаһан байгаа. Эдээн соохоо найман хүн лауреат болоо. Тэрэ тоодо Кузбасснаа ерэһэн В. М. Романов һамгантаяа. Эдэнэр түйсэнүүдые урлан бүтээдэг дүршэлтэйнүүд юм.

— Виктор Михайлович аргагүй гоёор хэнэл даа, арсаангүй, Гэбэшье бүряадуудай түйсэ-термостэ яашье хүрэхэгүйл байна,—гээд, Валерий Дашиевичтай суг хүдэлдэг Д. Ж. Гомбоев ажаглаадхина. Эдэнэрэй түйсын досооха залгааданатай, тиимэнээ шэнгэн бодос — һү, зөөхэй гэхэ мэтые юулэжэ, хадагалжа болохогүй. Юрэл гоёолтын зүилнүүд болоно гээшэ. Харин манай бүряадуудай бүтээлнүүд хэды һайханшье һаа, хэр үгһаа хэрэглэмжэдэ заатагүй ородог ойгаа.

Дамба Жамбалович нигэжэ хэдэхэ дүүрэн эрхэтэй. Угай уран дархаша ха юм. Тэрэнэй аба Гомбо Жамбаловһаа үлүүгээр түмэр түдэгэ дархалдаг хүн Ивалгын түхэреэн соо үгы һэн ха. Эсэгэнэрэйнгээ эди шэдитэ шадабариие уг залган абахашье, үгышье гэжэ байдаг. Зүгөөр Дамба Жамбалович абынгаа алтан гарай арга дүйе олгадгүй гүйсэд абажа, модошо дарханай мэргэжэлээр мүлин хүгжөөжэ шадаа юм. Үшөө тиихэдэ Сэлэнгын аймаган Ташар нууринай Б. Д. Балдандоржиев эдэнэртэй суг хүдэлдэг, энэ үдэр ажалай хэрэгээр ошоһон байба. Агаарай онгосо жолоодожо ябаһанаа пенсидэ эртүүр гаража, дарханай зэр зэмсэгүүдые гартаа баряа. Аман түрүүшыхеэ бэшэ ааб даа, анханайл арга дүрэ олоһон юм. Уран зурааша А. Н. Бальжаноз ходо туһална.

Үнэн нимэ түпалагшадтайл хадаа Валерий Дашиевич улаан-удын эд-дохи һүргуулинин дэргэдэ студи-мастерскон оангуулжа шадаа. Арадай урлалда дуратай һургашад хэшээлнээ сүлөө сагтаа нишэ ерэдэг, эдэ гурбан һурган хүмүүжүүлэгшэдэй, үилэдбэрэн эмхидхэгшэдэй хүтэлбэрэн доро абдар, ханза, үйһэн түйсэ, дурасхаалай жэжэ-бужа бэлэгүүдые хэжэ һурадаг юм. Хэшээлнүүдэй үедэ урлал, дархалалгаһаа гадна, үндэһэн ёһо заншалнууд, түүхын хуудаһанууд, бүряад арадай солото, мэдэзэжэ хүнүүд тухай хөөрэлдөөн эмхидхэгдэдэг.

— Заатагүй олон һургашадые ябуулха гэжэ оролдоногүйдэ. Үнэн сэдьхэлнээ понирхоһон, урлалда ульһатай арба гаран хүбүүд хэшээлнүүдтэ ерэдэг юм. Эдэмнай мүнөө хараһан, үзэһэноо, һуралсал, дүршэлөө энэ наһан соогоо мартахагүй, саашань дамжуулха аабза. Нигэжэ найдаха үндэһэн бии. Хэшээлнүүдэй үедэ Агван Доржиев, Петр Бадмаев тухай гү, али бусадшье солото хүнүүд, уран зураашад, уран зохёолшод, спортсменүүд тухай хөөрэлдөөнэй болоходо, ехэл ганхан шагнадаг даа. Бүряад хүгжэм зэдэлдэг...

Мүнөө үеыншье һонин намтартай зоной табьяа тухай хөөрэлдэгдэгби. Нютаг нуганнуудай бэрхэ, солэтой уран дархашуул тухай материалнуудые суглуулжа хүсэл бии,—гэжэ В. Д. Цыбиков хөөрэнэ.

Мүнөө дэрээ мастерскойнь гурбан жэжэ таһалгаһаа бүридэһэн уйтан хабшуу байра соо юм. Юрэдөөл, эндэ зоной захилаар үзэмжэтэй зохид мебель—кухнида, табигдадаг стенка, шифоньер, үүдэ, сонхын можо, абдар, ханза бүтээгдэдэг гэжэ үнэнэнэхөөр бэшэ. Гунгарваа, эм домой шкаф бүтээжэ үгыт гэжэ дасанууудаа гуйжа ерэнэ. Зариманиинь Сагаалганиие угтуулан ярууулна. Захилаар нигэжэ юу хээ бүтээгээгүй һаа, салин хүлһэгүй һууха болоно ха юм. Студи-мастерсконе хүтэлөэрилэгшэ В. Д. Цыбиков ганслараа һургуулиһаа салин хүлһэ аоадаг, оусадынь олоһон мүнгөөрөө өөһэдыгөө тажөөхэ баатай болоно бшуу.

Теэд эдэмнай юрэл олзо, мүнгэ намнаад ошохогүй, дэмбэрэлтэ уллгатай. Ганслашье эдир үетэной дунда бэшэ, олонниитын дунда урданайгаа ёһо заншалнуудта эрьеи тэхэрие гэһэн уряатай хүдэлмэрэй захаланхай ха юм. «Дуратай хүн бүхэн мастерскондомнай ерэжэ, орожо байг лэ. Бидэнэртэ нюуса гэжэ үгы: мэдэхэ, шадахаяа харуулаад, онлгуулаад лэ үгодэгэдэ»,—гэһэн үгэнүүдынь һаншаагдаа өөлэй.

Үнгэрһэн дурсадагша выставкэдэ Д. Ж. Гомбоев хуша мөдоор хэгдэһэн гурбан ондоо тухэлэй столнуудые табла нэн. Эдэ хүдэлмэриинь һаншаагдаа, тэмдэглэгдээ. Байгша оной декабрь һарада Сибирь ба Алас-Дурна зүгэй хаоаадагшадтан эгээл нимэ выставкэ эмхидхэхэ юм. Ямар бүтээлнүүдые тэндэ дурадхаха, табихала мүнөөнһөө һанаата болоно.

Хүхэ сонхотой энэ бишыхан гэртэ айлшад таһалдадагүй. Республикын һургуулинуудан директорнууд, багшанар, Хитад ороноһоо. Америкэнээ, Монголноо ерэһэн түлөөлөгшэд бишыхан абдарнуудые, һаршагануур назданхайнуудые, түйсэ гэхэ мэтые юрэл дурасхаал болгон абаашадаг бэшэ, харин туһатай ажал яоуулга нагаад өөдөлтогоор оусадаг байха. Хуша модоор хэгдэһэн модон абдар соо хадагалагдаһан хүбсаһан хүнір хибэндэ огто эдигдэдэггүй. Түйсэ гээшэ термосшуу юумэн гэжэ дуулахадаа, харини айлшад яһалашье гайхалдаа һэн бээзэ. Зариманайнь бүри дутын танил, ханинаршье болоо. Онсолоол, Монголой Баян-Хонгор аймагай артист, уран дархашан Жарантайн Булад удангүй дахинаа айлшалжа ерэхэ юм.

Модон дэлгүүрнүүд дэгүүрхи бүтээлнүүдые абажа хараоаб. Зула бадараахасүгсэнүүд (аягаханиинь түмэрөөр хүгсөөлөөтэй), эдлэ ан амитад.. «Захаамин хангайн ангууд гүб даа. Пурта нютагһаа уг гарбалтай тула мастерсколигсо предприятий бөлгодоходо. «Пурта» гэһэн нэрэ үгэхэ хүсэлтэнэ. Хэшээтэй, балигтэй зоноор дутаагүй нютаг юм даа»,—гэнэ Валерий.

— Үе-е, яагаа жэгтэй шатар гээшээ,—гээд ноинрхооб.

— Бүряад шатар гээшэ. Нэм бараад нуугааша эгээ ехэнь—багша. Нэёной нуури эзэлэн. Саашань харабалнай, хандагайн, бугын, хэрмэнэн, боросогоин дүрсэсэнүүд хушаар хэгдэнхэн. Шатараа хюмгэ — хуһанай үндэһөөр... Хюлгын хажуу талые анхарыт. Хаа, угалзануудаар хубшэ тайга һиилэн харуулагданхан. Хоёр хандагай, урда урдаһаа гэтэн хабтэнэ. Һорилдоо, тэмсэлэй һулдэ мэтэ бэшэ гү? Мэлэ нуурида ажаһуудаг нүхэрнан Александр Цыденов энэзнние мастерскойдомнай бэлэглээ юм. Үйһэн малгай жэгтэйхэн... Теэд энэдэ юумэмнай хүү үлэдэгүй бэлэг-сэлэгүүд болоод тарашадаг юумэл даа,—гэнэ урашуул.

Захаамийнай суута мүнгэшэ дархашуулай заншал самые үргэжэлүүлжэ ноаанан Валентина Бадмаевае. Хэшэтэй, дашицыреноз нүхэртэйнь, мориной дэлһаэр элдэб хибсе нахадог Татьяна Даниевае, бусадыешье байнбайн хабсадуулжа, ажал яоуулгаяа үргэдхэхэ хүрээ эзэрилго бии. Тиигээд бүхэлэй үилэдөөри, предприятий болоно оурилдахэ жэшээтэй.

Юрэ бусын нэгэ нимэ асуудал таһинаб:

— Уран дарханай хүмнай [illegible] элишэлһэн ямар нэгэн тэм[illegible]

— Хэ[illegible], бү мадэе, тиимэ юумэ дуулаагүйнө. Миниии тарнууд гэжэ-э —барбагар, барьнаарнууд гэ даа. Хэн нэгэнэихиилээ юугээрээшье илгаагүй,—гээд, Дамба Жамбалович энеэбхилнэ.

Эб ээ гээшэмнай хүн зэрнине нэгэдүүлдэг, нилүүлдэг, шагнажа, соносожо, байхада, нэгэн һанал бодолтой, бэе бэедээ хүндэтэйөөр хандадаг бүрнадаг тал бүряадые нургаха гаар хүмүүжэ гынь дэмбэ.

Эдэнэй [illegible] һан бусад [illegible] нанамжатай нуудай дэмбэ [illegible] нэн мүрнүүдые Арадай урлалда [illegible] талаар [illegible] культативуудые [illegible] рилэгшэдэй [illegible] дай соёл эбсэг болоно. [illegible] нэргээхын [illegible] этигэд найдвартай [illegible] рижа байна [illegible] тайбди. Өөрөй социальнохалан абаа[illegible] Багшанарые [illegible] дээшэлүүлэ[illegible] нуралсалда [illegible] гэжэлэйнгээ [illegible] рине бусад [illegible] байһантнай [illegible] тай. «Үгэ[illegible] гар үгырдэ[illegible] най зон [illegible] ёһотой»,—[illegible] сын-хитад[illegible] тын предс[illegible] хэжэ дирек[illegible] гань ойлго[illegible] һэ яһатана[illegible] дые нэргэ[illegible] рэлтэнэй [illegible] хэлэй ажа[illegible] Энэ хүнд[illegible] нние нмаг[illegible] лэй талы[illegible] байһантнай [illegible] нэшэгүй».

Бүряадай [illegible] естествознанийн [illegible] торнин [illegible] «Бүтээл [illegible] рные түүхэ[illegible] маягаар [illegible] ян лэ. Хө[illegible] тнай нэрэ[illegible] най модо[illegible] дань хадуу[illegible] Сагаалганиие [illegible] шуул-нуурлаг[illegible] лэгшэд [illegible] тэслүүлэ[illegible] дэжэ байна[illegible] Тоонтай[illegible]

Хэ гэһэн [illegible] сэдьхэлдэ[illegible] бүүд, басаг[illegible] жэ түгэсэ[illegible]

ЗУРАГ[illegible]
дошо дарха[illegible]
студи-масте[illegible]
В. Д. Цы[illegible]
раша Ас[illegible]
С. БАЛ[illegible]

Монгол үгсаата арадуудай оюун бэлитэй дээжэһээ

"БЭЛИГҮҮН СААДА ХИЗААРТА ХҮРЭҺЭН ОШОРООР ОГТОЛОГШЫН" АША ТУҺА ҮЗҮҮЛҺЭН СУДАР ОРШОБО

„Доржо-Жодбын" тайлбари

XIV.

БАҺА ОНДОО НЭГЭ НОЕНДО хүбүүн бии бэлэй. Тэрэ хүбүүгээ эрдэмдэ һургахын тула өөрынгөө албатын нэгэ хүбүүн зарасатай хамта нэгэ бирман багшада шаби болгожо үгэбэ. Тиигээд тэрэ ноеной хүбүүнэйнь эрдэм һураагүй байтар зараса хүбүүнинь заахые соносоһоор өөрөө һураад, ушаха ба удхые мэдэхэ болон бэшэхэ тэргүүтэндэ тэгшэ түрбилгүй һайн болобо.

«Һурабал зохисотой ноёной хүбүүн һурахагүй аад, һургуулида ороогүй зараса хүбүүнэй энэ мэтэ ехэтэ һурапаниинь намда гэмтэй болоно. Алибаа баян ноён хүнэй абари зангынь бусадай үнэн худал хүндэлэлдэ эрхэшэжэ (дадажа), өөрынгөө зан байдалые мэдэхэ ухаан үгы аад, мэдэхые үлэ* мэдэхэ, шадахые үлэ шадаха (шадахагүй)—тиимэ улаган зүб , бурууда бү хүрэлсэн зүдхэ, бү буляалда, өөрынгөө сэдьхэлдэ зохилдоһоно зүб гэхэ, бурууе илгажа, мэдэлгүй үмөөрэхэ тиимэ ноед баядтай бү нүхэрлэ гэжэ шастирта номлогдоһон эрхэтэй уладай нэгэнь манай энэ ноён мүн тула өөрынгөө хүбүүнэй ухаан ядахые мэдэхэгүй, намайе хорлохо бээзэ», —гэжэ тэрэ багша сэдьхээд, нэгэ ехэ мэргэн арша ламын* дэргэдэ ошожо, ушараа бүринтэ хэлэбэ.

Тэрэ лама: «Бирман, ши сэдьхэлээ бү зоботгуун. «Бэлигүүн саада хизаар хүрэһэн Ошороор огтологшо» нэрэтэ ехэ хүлгэн сударые аргаараа уншуула. Тиигэжэ үйлэдөэлшни, оюунилнь (ноёной хүбүүнэй) һайн болохо», —гэжэ зарлиг оолоходонь, бирман багша «Ошороор огтологшо» сударые (ноёной хүбүүндэ) шүтүүлжэ, уншуулхадань, ухаанинь тодорхой болобо.

Тэрэ эрдэм номдо һурабашье, зараса хүбүүнние эсэ хүсэһэндэнь бирман багша сэдьхэбэ: «Ноёной хүбүүнээ зараса хүбүүнэй ухаанинь нэн үлэмжэ ехын тула, яабашье, ноёной хүбүүн тэрэнние үлэ гүйсэмүй (хүсөөгүй). Тэрээндэ ноеной сэдьхэл атаархан хорошожо, намайе хорлохо бээзэ. Тиимэ тула энэ зараса хүбүүнэй ноёд түшэмэдтэ үлэ хэрэглэгдэхэ нэгэ арга үилэдэхэмни»,— хэмээн һанажа, нэгэ гоо үзэсхэлэн аад, залуу тиимэ нэгэ шэбэгшэн эмые* үнэлэн абажа ерэзд, тэрэ хүбүүнэй үилэ яоадалда туналуулоа. Үни удаан болоходо,. тэрэ хоёр бэе бэедээ маша инаг амараг болбай. Энэ ушарые тэрэ газар нютагай хамаг улад мэдэһэн бэлэй.

Тэндэһээ хойно нэгэ сагта нэгэ газарта олон уладай хуримлахада, тэрэ хүриман газарта бирман багшын ошоходо, тэдэ уладай дотор хэзээ бүхэндэ үгэ түбэг гаргагша нэгэ хүнэй байһаниие бирман багша үзөөд, һоттоһон мэтэ абарилжа: «Аяа нүхэр, оусадай гэмые шиниии мэдэдэгшни мэргэн мэтэ болобошье, зарим хүнэй гэмые үлэ мэдэхэ тула сэдьхэлшни һохор ха. Юрэдөө, һайн хүн бэшэ хаш»,—гэхэдэнь тэрэ хүн иин сэдьхэбэ: «Энэ бирман намайе энэ мэтэ доромжолхо һаашни, шиниии һайн шабитай заргалдажа, нэрэ солыешни гутаахаби».

Тиигээд тэрэ хүн засаг түрын газарта ошожо: «Тэрэ бирман багшын нэгэ шабинь ноёнһоо ба эсэгэ, эхэнээ бошог соёрхолгүйгөөр эмые абаһаниие мунхаг минии һанахада, дээдэ номой суртал болоод, засаг түрын ёһо журам эбдэнэн мэтэ һанагдана. Хүбүүнэй тэрэ ябадалай зүб бурууе илган соёрхо. Хэрбээсэ тэрэ хүбүүнэй тиимэ ябадалынь үлэ зохихо болнь, шабидаа һула* эмые һүбилэн* асаржа үгөөд байха ба тэрэ мэтэ ябадалые мэдэһээр байжа, шаби юугээ ндхажа, эсэ заһаһан тэрэ бирман багшада гэм бии гү, али үгы гү? Амитан бүхэнние асарагша* Бурхадта юрэ хоёр тагаалал* үгэй бэшэ гү? Аюуха мэтэ ноёд, түшэмэд таанарта юрэ хоёр журам үгэй бэшэ гү? Энэ бирман багшын тэрэ шабинь урдын журамһаа дабажа, нимэ ябадал үилэдэхые үзэбэл, эбдэршэгүй энхэ мүнхэ засаг түрэ ба энэ олон албата зоной һайн заншалые өбдэн задаруулжа болохо гэжэ һанагдаха болоод, баһа алибаа гэм эсэ үилэдэгшэд үилэдхэбэл, Бурхан, Тэнгэри үлэ тагаалаха (һайшаахагүй) гэһэн тула энэ мэтэ мэдүүлэн анжаруулнам*. Дээдэ ноёд, түшэмэдни, намайе үлэ зэмэлэн соёрхо», —гэжэ мэдүүлбэ.

Засаг түрын тэдэ ноёд тэрэ хэрэгэй ялада бирман багшын ноед, түшэмэдноо үгтэһэн үргэмжэлэл болоод, багша хэмээхэ нэрыешье абаад, тэрэ шаби хүбүүеень ондоо нэгэ хүндэ богоолдо үгэбэй.

Тэндэһээ тэрэ хүбүүн хүнэй мал адууһа үдэр бүри харюулдаг болобо. Тэрэ хүбүүн нэгэ үдэр мал харюулжа ябатараа: «Би өөрын бууруу яоадалаар энэ мэтэ хүнэй богоол болоһон байнаб. Энэ юртэмсын хүнэй наһан ахар богони тула би энэ наһан дээрэ хэды шэнээн удахабиб? Өөрын эрхэгүй тула ябабашье, һуубашье, үдэр бүри нүгэл хилэнсэ үйлэдэхэнь энэ газар ороной эрхэ болоод, эдэ олон уладан заншал гэбэ, тэрээндэ хошолол* байха бээзэ. Мүнөө буяниие үйлэдэхэ хэрэгтэй»,—гэжэ сэдьхээд, баһа инагжэ сэдьхэбэ: «Эртэ урда багшамни инагжэ зарлиг болоһон болэй: **«Арбан хар! нүгэл болоод, таван заонаргүй хилэнсэ оа амалашин үгэлэшэгүй дүрөөн хүндэ унал тэргүүтэн алибаа нүгэл хилэнсые үгһаа арилгахые хүсэөэл», — «Ошороор огтологшо» сударые бүтээбэл, нэн һайн»** хэмээн айладаһан бэлэй. Мүнөө тэрэ судар бүтээхэмни», —хэмээн, наһабашье, сэхэ, саарһан үгы гэжэ сэдьхэбэ.

Тиигээд баһа инагжэ сэдьхэбэ: «Хэзээ нэгэ сагта бэхэ, саарһанай олдохые хүлеэһэнэй юун хэрэг бэ? Бэхэ, саарһа олохоһоо урид би үбдэбэл, энэ гэрэй эзэн өөрынгөө гэртэ үлэ байлгаха тула хээрэ үхэхэ магадгүй бээзэб. Тиимэ тула энэ мал харюулжа ябаха энэ сүлеотэй дээрэ буян үйлэдэхэмни. Эдаанароал, үхэхэмниие болзоогүй. Мүнөохи сэдьхэл урбахашье магадгүй. Мүнө